8

DE ROMANI AERIS SALVBRITATE COMMENTARIVS

Auctore

MARSILIO CAGNATO MEDICO.

Collieg. Rom. Catal. Bibl. Card.

Soc. Jesu Inscript. Bellarm.

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

ROMAE,

Apud Aloyſium Zannettum MDIC.

SVPERIORVM PERMISSV.

Imprimatur ſi videbitur Reuerendiſſimo Mag. S. P.
P. Epiſcopus Rauellen. Viceſgerens.

Ego Iulius Cæſar Galla in Sacra Theologia licentiatus de mandato admodum Reuerendiſsimi D. Patris Magiſtri Sacri Palatij legi Commentarium de ſalubritate aeris Romani. D. Marſili Cagnati Veronenſis quod eruditum ſatis atque varia & vtili lectione refertum comperi nec vllo errore circa fidem aut vlla erroris ſuſpitione notandum cenſui, quare & dignum editione reputo & lectione.

Iulius Cæſar Galla.

Imprimatur.
Fr. Angelus Brixius Ceſ. Reuerendiſſimi P. Magiſtri Sac. Pal. ſocius.

PETRO
ALDOBRANDINO
CARD. AMPLISSIMO,
CLEMENTIS VIII.
PONT. MAX.
NEPOTI.

MARSILIVS CAGNATVS S.P.D.

RES meas a te, pro tua ſingulari humanitate, Princeps optime, plurimi fieri, nec ſemel, nec obſcure ſignificaſti. Litterarum ſtudium iam inde a teneris adamaſti, & diligenter coluiſti. Doctos viros dilexiſti, & ex ijs ſelectos qui apud te viuerent, ampliſſimis muneribus inuitaſti. Ac tandem nihil a te prætermiſſum eſt, quo intelligi poſſit, optimarum artium culturam tibi eſſe, Principum more præſtantium, mirum in modum commendatam. His ergo de cauſſis conſilium (opinor) meum nemo damnauerit, qui commentationem hanc qualemcumq; in tuo nomine apparere, decreuerim. Sed accedit,

ampliſſima tua auctoritas, qua prorſus indiget argumentum & nouum, & (vt aliqui fortaſſe dicent) παρά-δοξον, quamobrem debet robuſto pedamento muniri, vt conſiſtat, ac ne onere præſertim nouitatis, & præiudicatæ opinionis opprimatur. Non vtar autem pluribus, vt tutelam hanc tuæ ſummæ humanitati commendem, ne videar parum mihi conſtare, & ea præſens ignorare, quæ de tuis præſtantiſsimis virtutibus a remotioribus quoque gentibus prædicantur. Vale. Romæ.

DE ROMANI AERIS SALVBRITATE COMMENTARIVS,

Auctore
MARSILIO CAGNATO MEDICO.

QVOD aqua piſcibus, hoc cum reliquis viuentibus, tum ipſis hominibus aer eſt; vtque quò ſunt aquæ puriores, & lucidiores, eò piſces naſcuntur in eis ſuauiores, & ſalubriores, ita quò eſt aer purior, tenuiorque, eo magis, vt alijs viuentibus, ſic ipſis hominibus ſalutaris eſt: quapropter nemini mirum videri debet, veteres naturalium ſtudioſos arcanorum, neceſſarium maximè vſum horum animaduertenteis elementorum; & ideo deceptos; exiſtimaſſe hos, animam nihil eſſe, niſi aquam, vt Hipponem, illos niſi aerem, vt Diogenem: cuius opinionem ferè ſecutus Ennius ipſum aerem vocauit animam, vt M. Varro teſtatus eſt, cum libro priore de re ruſtica, inquit: Eius principia ſunt eadem (de agrorum colendorũ ſcientia ſermo erat) quæ mundi eſſe Ennius ſcribit, aqua, terra, anima, & Sol; ſed ipſe Varro aerem vocauit animam lib. 5. de lingua Latina, cum dixit, hiemem ab hiatu dictum, quod tum, anima, quæ

ma, quæ flatur, omnium apparet. Immo Lactantius lib. de opificio Dei cap. 17. ex Varrone dixit, Animam eſſe aerem conceptum ore, deferuefactũ in pulmone, tepefactum in corde, diffuſum in corpus (quæ falſa ſunt omnia, vt idem ait Lactantius) Sanè qui agrũ empturus eſt, qui ædes, qui vrbem eſt ædificaturus, de Aeris ſalubritate in primis ſolicitus eſt. Idem Varro, vtiliſſimus, inquit, is ager, qui ſalubrior eſt, quam alij: quod ibi fructus certus. Contra, quod in peſtilenti calamitas (quamuis in feraci agro) colonum ad fructus peruenire non patitur: etenim, vbi ratio cum orco habetur, ibi non modò fructus eſt incertus, ſed etiam colentium vita. Omitto, quod ante hunc M. Cato de re eadem ſcripſerat, & repetit Columella, & cæteri rerum ruſticarum auctores. Vitruuius verò tam in priuatis ædificijs, quàm in publica mœnium collocatione, regionis ſalubritatem primum, & maximè Architecto commendat. Nec aliter ſenſit Strabo, cum lib. 2. negauit, probè domum, aut vrbem fundaturum, qui ignorauerit Cæli regiones, figuras, magnitudines, calores, & frigora, & huiuſmodi. Quid ergo miramur, Hippocratem medicinæ ſtudioſos in primis admonuiſſe, vt in curanda hominum ſalute regionis habeant rationem? hoc ſanè vno verbo in aphoriſmis commendatum, explicauit latius in ſecundo lib. de diæta, latiſſimè verò in eo, qui inſcriptus eſt, de aere, aquis &, locis. ita tamen, vt medentibus reliquerit (qui præcipuus maximèq. vtilis laqor eſt) obſeruandum, cuiuſmodi ea ſit regio cuiuſmodi is aer ſit, in quo medicinam facturus verſatur. Propterea cum (neſcio quo arcano Dei O. M. conſilio) Veronen-

ronenſibus meis relictis, iam annos plureis triginta medicinam Romæ faciam, ſuſcepta quoque, Summorum Pontificum beneficio, prouincia medicam facultatem publice interpretandi, in id etiam, quantum potui, diligentiſsime incubui, vt Romani aeris naturam, & vires agnoſcerem; quid in eo vitij, vel bonitatis ineſſet, quibus cultores morbis obnoxios redderet, vel quibus curandis ægritudinibus auxiliaretur; Si quidem vulgatum eſt capitis vlcera feliciter, crurum verò difficulter ſanari; vno verbo ſalubris ſit, an inſalubris appellandus. De qua re noui, ſcriptum quidem aliquid à viris doctis quibuſdã, ſed res indicabit ipſa, meam nõ ſolũ non ſuperuacaneam, verũ neceſſariam operam fuiſſe, qui in animum induxerim, ea litterarum commendare monumentis, quæ ego interim ipſe animaduerti. Quamuis, vt ea ſcriberem, non tam proprio ſum adductus conſilio, quam quorundam hortatione amicorum, quibus cum aliquando (ſunt enim viri profecto doctiſſimi) de re eadem, contra illam, quæ vulgo habetur, de Romani aeris ſalubritate, opinionem, diſputaui. Sequar autem vulgatum differentium morem. atque exponam primò, quæ de Cælo Romano iactantur vulgo, deinde aperiam, quid mihi tum rationibus, tum experimentis, & auctorum teſtimonijs perſuaſum ſit, poſtremo contrariarum momenta rationum examinabo. Quæ igitur vulgo feruntur ea ſunt. Idque in primis, quod paſſim pleno ore medici reſonant, Cælum Romanum deſtillationibus obnoxium eſſe Galeno auctore, qui hoc lib. 2. c. 6. de temperam. & lib. 5. methodi. c. 9. disertè ſcripſit; licet aliqui diligentiores in 5. methodi pro τὸ πῶς,

quo

quo locus, legant τρόπῳ quo modus ſignificatur: ſed hoc non efficit, quin ea fuerit Galeni de hoc loco opinio, cum in 2. de temperam. tam dilucidè hoc affirmauerit, vt nullus ſit relictus dubitationi locus. Sed & qui attente Galeni orationem in 5. methodi examinauerit, intelliget, conſentaneum eſſe magis, ſi legatur, loco, quam, modo: nam cum dixerit, fieri pulmonis nonnullas affectiones Romæ maximè (ſcilicet non contentus, dixiſſe, Romæ, adiecit, maximè) fuit reddenda eius ſententiæ ratio: ſicut igitur in 2. lib. de temperam. ita in hoc quoque loco, dixit, eſſe humidiorem loci naturam, cumque ſit ſermo in eo loco Galeno peculiaris de oſſium thoracis putredine, quam facit pus, quod in thorace ſuppuratorum continetur, fuiſſet alienum dicere, putredinem eiuſmodi modo rheumatico fieri, ſiue more deſtillationis, ſed ſit propinquæ partis contagio, quod omnino à deſtillatione diuerſum eſt; facit autem aeris humor nimius circumſtans, vt facile contages illa communicetur, quoniam oſſa humore nimio putredini obnoxia maxime redduntur. Nec erit alienum loci eius fidelem interpretationem afferre, cum Linacri interpretatio minus exprimere Galeni ſententiam videatur, qui non priuatim de Roma loquebatur, vt ex Linacri verſione accipitur, ſed vniuerſe, & promiſcuè, & inquit. Etenim nouimus diſpoſitiones huiuſmodi in thorace non rarò conſiſtere; Romæ maximè, qui locus eſt deſtillationibus obnoxius; quamobrem neceſſe fuerit os laborantis excindere. hæc Galenus, atque vt ſit promptum ſtudioſis cum Græcis Latina conferre, non pigebit ipſam Galeni Græcam orationem tranſcribere ἤμεις γὰρ δὴ που

τὰς τοι-

τὰς τοιαύτας διαθέσεις ἐν θώρακι συνισταμένας ὀυκ᾽ ὀλιγάκις, ἐν Ρώμῃ μᾶλιστα, τόπῳ ῥευματικῷ, ὡς ἀναγκασθῆναι τὸ πεπονθὸς ἐκκόπτειν ὀστοῦν. *Eſt igitur (vt redeam vnde huc diuerti) Roma locus deſtillationibus obnoxius, vt ex Galeno iactatur, propterea quod aer eſt humidior iuſto, & præterea craſſus, & caliginoſus eſt (vt quidem aſſerunt) item calidus, quippe auſtralis, inæqualiſque, & idcirco inſalubris, morbidus, atque peſtilens, namque humoris nimij cum calore ſoboles peſtilentiæ eſt: quapropter mirum non ſit, in vrbe crebrrimè, & pro breuia annorum interualla (vt in eiuſdem vrbis annalibus legitur) peſtilentiam graſſatam eſſe: nam ſingulo fere decennio morbus hic vrbem inuadere ſolitus eſt; hoc enim proditum eſt de anno vrbis conditæ ccxc. ccci. cccxviij. cccxix. cccxxi. cccxxvij. cccxliij. ccclvi. ccclxiij. ccclxxij. ccclxxxix. cccxci. cccxciij ccccvj. ccccxx. ccccxxij· ccccxl. ccccl viij. cccclxi. cccclxii. cccclxxvi. cccclxxxiix. (omittimus reliquos quoniam hiſtoriam non teximus, hos verò tamquam exemplum ad rem illuſtrandam ſatis eſt attuliſſe.) vt appareat, intra annos ducentos, nempè à ccxc. ad ccccxc. peſtilentiam vicies, & bis vrbem aſflixiſſe, argumentum ſatis efficax ad docendum cæli Romani inſalubritatem. quam etiam indicant diuerſa morborum genera, quæ videntur adeo in vrbe frequentia, vt conſentaneum ſit exiſtimare, ab huius aeris vitio produci (ſi quidem* Hipp. *communes & populareis huiuſmodi morbos, atque peſtem ab aere inquinamentis pleno proficiſci, profeſſus eſt, vt docuit lib. de flatib.) ſcilicet ad ea, quæ decantata ſunt ex Cælio Aureliano, quæ prius ab Aſclepia-*

de tradita fuere, nempe febres cum delirio, & ſopore, item incubos, de quibus Silimachus, & ſemitertianas, de quibus Galenus Com.2. in primum epidem. & lib. de morbor. temporib. c. 8. ad hæc, inquam, podagra frequentiſſima eſt, coxendixq; , & omne artuum doloris genus: frequens item eſt calculus; tum renum, tum veſicæ, item ſanguinis ſputum, tabes (qui duo affectus ſæpe ſola aeris mutatione ſublati ſunt) et furor. Alexander Petronius autem, medicus Romæ celeberrimi nominis, lib. 4. de victu Roman. tria morborum genera, tamquam Romæ vernacula, notauit, & multis expoſuit, Capiplenium (hoc enim aptè finxit vocabulum,) expletionem, languorem, ſiue celerem virium defectionem, quos affectus profeſſus eſt ab aere proficiſci craſſo, denſo, tepido, frequenti flatu, & vehementi, plenioreque victu, quo qui Romam incolunt, neceſſario vtuntur, ob vim debilem alimentorum, cum alioqui hæc copia eruditatem, & languorem, qui modo dictus eſt, producat. Alimentorum autem imbecillitatem docet hoc primum, quod ægri coguntur vberius hic, quam multis aliis locis nutriri, quodque Hiſpani, copioſo Romæ cibo, propter imbecillitatem, adſueti, vbi in Hiſpaniam rediere, adducti conſuetudine, parem illic ciborum copiam aſſumentes; qui longe magis, quam noſtrates nutriunt; cum eos ſuperare non poſſint, in graues cito morbos incidunt, & pleriq; moriuntur. quod eò maxime intelligitur ſic euenire, quoniam paucis poſt annis eadem à Summis Pontificibus Sacerdotia, prioribus defunctis poſſeſſoribus, impetrantur. Alimenta vero imbecilliora, quam alibi, Romæ eſſe, ideo

profi-

profitentur, quoniam cum ſit aer humidus, vel ea hic naſcantur, vel aliunde huc importentur, ipſa quoque humeſcunt, macerantur, mollia, fluidaqꝫ efficiuntur. Certè proditum eſt ab Hippocr. lib. 2. de dieta; alimenta locis riguis nata leuius alere. Sed & cultorum corporibus idem accidere, videtur neceſſarium. Romanum vero humidum, craſſum, denſumqꝫ aerem eſſe, facile quiſqꝫ ſibi perſuaſerit, qui ſitum vrbis reſpiciat: & obſeruet, eam editis collibus ita circundatam Vaticano, Ianiculo, Pincio, Capitolino, vt in quadam veluti conualle locata ſit, & amphitheatri ſpeciem veluti exhibeat: quamobrem par eſt, humorem multum, vapores, inquam, craſſos, denſosqꝫ multos in hac planitie concludi. Nec propterea ſalubrior eſt montium habitatio, cum vinitores, & ſacrarum ædium, quæ in montibus ſunt multæ, miniſtri, &, qui illic habitant, cæteri crebro, & grauiter ægrotare conſueuerint, quapropter nunc etiam grauis aer videtur, in quacunqꝫ vrbis parte verſeris. Accedit agri Vaticani, ob inſalubritatem infamis, habitatio frequens, & vndique, ob ædes Pontificias, ad eum locum concurſus, quod noxium omnino videri debet. Eſt præterea obſeruata magna huius aeris varietas, & inconſtantia, & crebra in contraria mutatio, quam facile ferre natura hominis neſcit, Galeno auctore lib. art. med. c. 86. & Hipp. lib. acutor. ſecundo: Idemque lib. de aere, aq. & loc. viſus eſt illas regiones damnare, in quibus tempora magnopere, ac creberrimè mutantur. Sed Tiberis quoque inſalubritatem huius aeris indicat, vt in parte efficit, nam ſaltem eam, quam alluit partem vapo-

ribus inficit, quos eſſe, perinde ac ſtagnorum, inſalubres, non Celſus tantum lib. 1. c. 2. & Hipp. lib. de diæta tertio ſignificauit, ſed ipſe Homerus quoque tradidit, ſi Plinio credimus, lib. 18. c. 6. Hi namq; fluminum auras, æque ac ſtagnorum, damnarunt, & Strabo lib. 5. Geograph. teſtatus eſt, Pæſtum Oppidum in extrema Italia fuiſſe fluuij propinquitate inſalubre. Accedit his vulgata de huius aeris inſalubritate inter Principes viros fama, qui æſtate, & autumno conſueuerunt Roma, tanquam inſalubri, vel ſe ſe recipere in oppida, & villas, vel alias adire vrbes, quarum conſtet Cœlum eſſe clementius, & ſalubrius. Teſtimonium quoq; dat huius aeris inſalubritati ſenum, qui Romæ ſunt, numerus per quam exiguus: nam crebræ, graueſque ægritudines, à quibus iuniores interimuntur, inſalubritatem aeris demonſtrare videntur. Neq; non venientium ad vrbem multorum interitus, qui hoc ſolo nomine interire exiſtimantur, quod Cœli Romani grauitatem ferre non poſſint. Poſtremo & illud eiuſdem rei argumentum videri poteſt, quod Plato dicebat, vbi leges multæ, ibi & crimina multa, & vbi medici multi, ibi & morbos eſſe multos. Romæ ſunt medici magno numero, ergo magnus morborum numerus, quorum cauſa potior aeris inſalubritas videatur.

Neſcio an aliquid reliqui ſit, quo Romanum hoc Cœlum in ſuſpicionem inſalubritatis venire poſſit. Iam locus exigit, vt quæ videntur poſſe aliud docere, exponantur, atq; in primis deſcribendus eſt vrbis ſitus, tum nouus, tum antiquus, quod videri poteſt totius ædificij fundamẽtum, deinde Ciuium ſpecies, & valetudo expendenda; ex his enim

nõ ex alijs, de aeris huius ſalubritate, et inſalubritate licet cognoſcere, et iudicare. Erat igitur in montibus olim ſeptẽ celeberrimi nominis vrbs locata (ſeptẽq; vna ſibi muro circundabit arces) qui ſunt montes inter ſe fere pares altitudine, atq; ita diſpoſiti, vt ſi Capitolinũ, rupẽq; Tarpeiã aſcendas, conuerſus ad meridiẽ Auentinũ aſpicias: quẽ inter et Capitolinũ eſt, ſed a meridie verſus ortum hibernum declinans, Palatinus, quem vltra Cælius iacet. Ad ortum vero æquinoctialem conuerſus Exquilinum cernas, & ad æſtiuum; Viminalem videas a ſiniſtris quem ſequitur Quirinalis magis vergens ad Septentrionem. Ex eodem vero Capitolino retro conuerſus ad Septentrionem, & Occaſum videbis latè patentem planitiem, quam priſci Campum Martium appellarunt, quæ Tiberi alluitur ad Occaſum, & Colle hortulorum clauditur ad Ortum, & Vrbis mœnijs ad ſeptentrionem; Hæcque pars ſeptimam, & nonam regionem (vt olim erat vrbs in xiiij regiones diſtributa) continebat. Vltra Tiberim ad Occaſum noua vrbs olim, & primum dicta Leoniana, nunc vulgo Borgo appellata, in agro Vaticano poſita eſt. inter Occaſum verò, & Meridiem vltra Tiberim ſimiliter regio poſita eſt quartadecima Transtiberina, planitiem occupans interiacentem Tiberim inter & Ianiculum. Hicq. tum veteris, tum nouæ vrbis eſt ſitus. Veterem voco, quæ fuit in montibus, nouam, quæ in Campum Martium tranſlata, & in agrum Vaticanum, & nunc frequentior habitatur. Veteris autem ſola colitur regio Tranſtiberina, & planities inter Capitolium, ac Tiberim iacens,

&

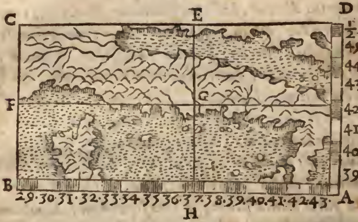
& altera inter Capitolium, & Collem Quirinalem, ac Viminalem: nam reliqua regio in montibus deſerta, & ſacris exceptis ædibus, omnis eſt vineis dicata. Vetus autem habitatio fuit olim ædium amplitudine, & magnificentia potius, quam diſpoſitione earumdem, ac viarum, ſemitarumq; ſpatijs, ac bonitate ſpectabilis, quod nos ipſe docet M. Tullius in illa de lege agraria contra Rullum, *dum Campanorum ſuperbiam luderet, inquiens,* Romam *in montibus poſitam, & conuallibus, cænaculis ſublatam, atque ſuſpenſam, non optimis viis, anguſtiſſimis ſemitis, præ ſua Capua, planiſſimo in loco explicata, præ illis ſemitis, irridebunt, atque contemnent. hæc ille, quibus docemur, non adeo potuiſſe laudari vrbis diſpoſitionem. Ædium vero laxitatem, & magnificentiam, quæ ſuperſunt ruinæ indicant, & Plinius lib. 36. cap. 15. egregiè deſcripſit, inquiens, M. Lepido. Q. Catulo Coſſ. vt conſtat inter diligentiſſimos auctores, domus pulchrior non fuit Romæ, quam Lepidi ipſius. At Hercule intra annos triginta quinque eadem centeſimum locum non obtinuit. Computet in hac æſtimatione, qui volet, marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, & cum pulcherrima, laudatiſſimaque certanteis centum domos, poſteaque eas ab innumerabilibus alijs in hunc diem victas. his ædium Plinius magnificentiam deſcripſit, cum qua tamen viarum, & ſemitarum non erat ſpecies comparanda, quod præter dicta à M. Tullio, eo quoque intelligitur, quod de Nerone proditum eſt à Suetonio, quaſi offenſum deformitate veterum ædificiorum (ſcilicet ita Neroni videbatur, cuius luxuriam*

vnus

vnus orbis terrarum non explebat) & anguſtiis, flexuriſq; vicorum incendit vrbem, &c. Quæ verò nunc habitatur, ipſa quoque laxitate ædificiorum, & magnificentia, ſed ædificandi ratione, viarum amplitudine, rectitudineq; & reliqua diſpoſitione (quod antiquæ vrbi defuit) ſpectanda eſt, & (quod ad rem noſtram pertinet) ſanitati conſeruandę conducit, uel magis, quam vetus habitatio, ut poſterius dicetur. Sed non videbitur ſitus vrbis cumulate deſcriptus, niſi cùm ipſa vniuerſitate comparetur. Itaque ſumemus è ſideralis ſcientiæ auctoribus, Romam ab inſulis Fortunatis (quod longitudinis ciuitatum, & oppidorum initium ſtatuunt) diſtare gradibus triginta ſex cum ſemiſſe fere: ab Aequatore autem (quod dicunt eſſe principium latitudinis) diſtare gradibus ferè quadraginta duobus, quot etiam ex ea polus ſupra horizontem elatus conſpicitur. ex his vero comperimus, vrbem Romam in Italiæ parte media ſitam eſſe tam ſecundum latitudinem, quam longitudinem; ſed quoniam de de latitudine videri poteſt difficultas, cum Roma tam propinqua ſit mediterraneo vocato mari, tam verò ab Adriatico remota, inter quæ duo maria pars Italiæ maior excurrit; ſcire licet, in Orbis terrarum deſcriptione, vt locus, & flumina, ſic quoque maria comprehendi, itaq; ſi Italiam ſumas totam, & maris partes vtcumque ad eam pertinentes, ea locum in latitudine exacte ferè medium obtinuit, quod hunc in modum demonſtrari poteſt. Conſtituatur figura qtadrangularis, cuius latus vnum ducatur per extremum Italiæ promontorium ad meridiem Leucopetram (hodie vocatur,

Capo

Capo dell'armi) & excurrat vlterius verſus ſolis ortum, quantum vltra Leucopetram porrigitur Iapygium promontorium (hodie vocatur capo di S. Maria) & ex altera parte ducatur idẽ latus ad alterum Italiæ extremum, qua ſcilicet amnis Varus Italiam ipſam à Prouincia Narbonenſi ſeiungit, ſitq; linea. AB cuius longitudo ſit partium quindecim

cuiuſmodi trecentum ſexaginta partiũ eſt totius terræ ambitus, ſcilicet à gradu vigeſimo nono, ad quadrageſimum tertium, vt numerantur ducto ab Inſulis fortunatis initio, vt ante dixi, huicq. parallela ducatur altera linea per extremos Italiæ fines ad ſeptentrionẽ (nam prior ſpectat ad meridiem) puta per Tridentum; ſitque eiuſdem figuræ latus, CD, Deinde iunganuur hæc latera duabus item parallelis lineis, quæ ſint in eadem figura duo latera BC, AD, quæ ſingula ſint partium ſimilium ſeptem, & ſemiſſis, ſcilicet à gradu trigeſimõ nono, vt à Ptolomeo proditum eſt,

eſt, vſque ad gradum quadrageſimum quintum, cum ſemiſſe; cum vero dicta ſit Roma poſita ſub gradu longitudinis trigeſimo ſexto, & ſemiſſe, & latitudinis quadrageſimo ſecundo: diuiſis lateribus, AB, & CD, in parteis quindecim, ducatur à puncto E (qui eſt gradus longitudinis trigeſimus ſextus cum ſemiſſe) parallela E, H, lateribus AD, CD, ſecabunt ſe mutuò hæ duæ lineæ poſtremo ductæ nempe E, H, & F, I, in puncto G; quo loco Vrbs poſita eſt, & eſt propoſitæ figuræ locus in latitudine exactè medius; nam ſi à puncto F, lineam ducas F, G, biſariam diuiſeris lineam E, G, H. Secundum longitudinem autem Craſſiore quadam ratione locus medius dicetur in puncto G, quoniam ſatis magno interuallo diſtat ab extremis F, I. Eſt autem Roma quinti Climatis locus medius, cuius tum dies, tum nox longiſſima horarum eſt quindecim. Non dicam eſſe ex Aſtrologorum opinione ſubiectam illi parti, quam in circulo vocato zodiaco, Leonem appellant, quoniam hærere ſenſibus malumus, quam opinionibus. Conſtat autem duo eſſe climata omnium temperatiſſima, Gal. ad 3. aph. 16. laudauit, quod per Cnidum, & eſt idem, quod per Rhodon ferri dicitur, & vocatur quartum, & lib. 2. de temperam. c. 6. laudauit ſuam regionem (quæ in confinio eſt quarti, & quinti climatis) temperatam eſſe profeſſus. At Auerroes lib. 2. coll c. vlt. quintum clima temperatiſſimum eſſe docebat. Ergo, ſi vniuerſitatem ſpectemus, Roma poſita eſt in temperatiſſimo climate quinto, & in huius quoque parte media: atque ſi ſolam Italiam ſpectes, poſita quoque eſt (vt oſtendi) in media eius parte:

atque adeo cordis inſtar loco poſitam nobiliſſimo profiteri valemus, quamobrem (quicquid Straboni viſum ſit, qui lib. 5. ſcripſit, neceſſitate potius, quam conſilio Romam hoc loco poſitam) vel ſapienti conditorum conſilio, vel certè diuina prouidentia effectum eſt, vt hic locus ad habitandum eligeretur totius Italiæ imperio obtinendo, atque regendo aptiſſimus, vt è corde virtus animæ corpus gubernat vniuerſum. Huic profectò vrbi, nec ſoli feracitas, nec maris (quod quindecim tantum millibus paſſuum diſtat) nec fluuij opportunitas deeſt; qui conditores inuitauit, vt Palatinum, & Capitolinum, anguſto à Tiberi diſtantes tramite, primum habitarent; eſt autem tum maris, tum fluuij eiuſmodi opportunitas, vt ex omnibus vniuerſi Orbis terrarum regionibus commodiſſimè, & vtiliſſimè annona huc importetur. Victruuius hanc probauit ſententiam lib. 6. c. 1, inquiens; Placuit, vt inter-ſpatia totius orbis terrarum, regionumq; medio mundi, Populus Romanus poſſideret fines; namq; temperatiſsimæ, ad vtramq; partem, & corporum membris, animorumq; vigoribus pro fortitudine ſunt in in Italia gentes, quemadmodum enim Iouis ſtella inter Martis feruentiſsimam, & Saturni frigidiſsimam media currens temperatur; eadem ratione Italia inter Septentrionalem, meridianumque ab vtraque parte mixtionibus temperatas, & inuictas habet laudes; itaque conſilijs refringit Barbarorum vires, forti manu meridianorum cogitationes; Ita Diuina mens ciuitatem populi Romani egregia, temperataq; regione collocauit, vti orbis terrarum imperio potiretur. hæc ille.

Dictis

Dictis verò conſentaneum eſt ſtatuere, ſi vniuerſitatem ſpectemus, vrbem loco poſitam ſaluberrimo, quoniam in media mundi regione temperatiſſima; ac ſi cui hoc arridet, addatur, Vere quoque medio nempè vndecimo Calendas Maias, ædificari cæptam; vt huius loci temperies omni ex parte dignoſcatur. Vtrum vero tunc Sol taurum Luna libram, Iuppiter piſces, Saturnus, Mars, Venus, Mercurius ſcorpionem perambularent, vt veteres rerum Romanarum ſcriptores, auctore Tarutio mathematico, prodiderunt, hoc ijs curæ ſit quærere, quibus Chaldæorum arrident commenta. Illud ſideralis ſcientiæ ſtudioſi ſtatuerint, Venus, & Mercurius potuerint ne ſcorpionem perambulare, Sole taurum ſubeunte. Sed proditum eſt quoque a M. Tullio lib. ſecundo de diuinatione, ex eiuſdem Tarutij auctoritate; tune fuiſſe Solis, & Lunæ congreſſum: & eum quidem eclypticum fuiſſe, a Plutarcho in Romulo ſcriptum eſt. quem locum male accepit Lapus Florentinus, cum ait, Lunam defeciſſe; Atqui in Nouilunijs Sol, in Plenilunijs autem deficit Luna. quod, qui vix de limine ſalutarit Aſtronomiam, ignorare non poteſt. Sed non præteribo, quæ loco eodem Plutarchus ſcripſit, hæc quidem fortaſſe, & huiuſmodi, quia peregrina ſunt, & magnifica, allicient illos magis, quam quia fabuloſa, perturbabunt, qui in ea inciderint. ſed hæc hactenus. Cum verò Hippocrates, & Ariſtoteles Annum ſalubrem dicat illum, cuius Vere, Æſtate, & Autumno tempeſtiuè pluerit, & Hiems neque nimis rigeat propter gelu, neque immodicè caleat: ſummatimq. ambo velint, Annum ſalubrem eſſe,

qui ſit tum calore, tum frigore tēperato, et humore pariter, ac ſiccitate temperata: etenim pluuiæ modo dictæ, tempeſtiuæ ardorem æſtiuum temperant, & moderantur, & ſiccitatis vitium emendant. Simili ergo ratione, cur non eam ſalubrem dicamus regionem, in qua vis nulla caloris, aut frigoris, humoris, aut ſiccitatis cultores exerceat? Sanè Romæ frigus non adeo pollet, vt pellium vſum vulgò neceſſarium efficiat, vt in regione Traſpadanā, nè de Germania dicam, & ſimilibus locis; Neque calor æſtiuus tantus eſt, vt a priuatis, publicisq; muneribus homines arceat, et in vmbra toto die cogat requieſcere. Quodſi Æſtate in meridie, ac tribus ferè horis ante, & poſt meridiem ardor percipitur, matutino tamen, & veſpertino tanta eſt plerumque temperies, vt ardorem meridianum faciat tolerabiliorem, & noctes plerumque frigidæ, quinimo frigidiores, quam in locis Tranſpadanis (quod aliquis fortaſſe mirabitur) diurni moleſtias ardoris mitigant; crebrique ſunt æſtate tum aquilonij flatus, eteſias Græci vocabant, tum occidui. Rara æſtas ſine pluuijs; quæ non ſemper noxiæ ſunt, vt vulgus putat, nam cum vere pluit, æſtate imbres ſalutares veniunt, nec (vt dicunt) æſtum ingeminant, immo temperant, quod ſi copioſi fiant imbres per æſtatem, ne quis exiſtimet, hoc eſſe Romæ peculiare, quaſi humidius Cælum pluuias ſæpe afferat, immò è contrario ſæpe Cælum perturbatur, pluuias minatur, cum tamen nubibus alio conuerſis extra vrbem tantum pluat locis propinquis; indè autem æſtus temperies ad vrbem perueniat. alias humidior æſtas aliquando, cuiuſmodi fuit anni proximi æſtas

incipiens,

incipiens, & deſinens (nam media ſicca fuit) non ob loci naturam, ſed ab anni conſtitutionem; quemadmodum nonnumquam ſumma eſt Romæ ſiccitas, imbres rariſſimi, cuiuſmodi hac æſtate, anno ſcilicet hæc ferente, quæ cunctis communia ſunt tam ſalubribus, quam inſalubribus regionibus, in quibus tamen imbres fieri ſolent. Cum ergo multa huic aeri eueniant, quæ locis penè omnibus ſalubribus euenire ſolent, propterea ægritudines nec frequentius, nec pernicioſius in vrbe, quam alibi graſſantur. quod nobis ipſi non fingimus, ſed quia ita res habet, & quod eſt, narramus, & ſcribimus, & cum ijs loquimur, qui ipſi viderunt, & obſeruare potuerunt. Annus ſeculi præſentis ſexageſimus octauus fuit pernicioſus, popularibus febribus multis continuis cum maculis rubris, quas peticulas dicimus, quamobrem defuncti ſunt magno numero, præſertim in Burgo vocato, & in ea planitie, quæ poſita eſt inter Collem hortulorum, & Tiberim; Annus verò ſequens nihil habuit incommodi, niſi æſtate variolæ, & morbilli graſſantes multos interfeciſſent pueros, quod tamen non in vrbe tantum, ſed extra quoque in oppidis multis euenit. Anno deinde ſeptuageſimo hieme, & veris initio vis magna orta eſt pleuritidis, peripneumoniæ, & anginæ, quæ multa hominum millia vtriuſque ſexus, & omnis ætatis interfecit, cum interim aquilonij flatus vis maxima, & aſſiduè, & longo tempore irruiſſet, quamquam ſuperiore anno per æſtatem ſatis ſiccam in oppido Farneſij; vbi fortè fortuna verſabar medicinæ gratia exercendæ, cum vix ex adoleſcentibus exceſſiſſem, ſimilis fuit, vel de-

terior

terior morborum conſtitutio, quando præter dictas ægritudines, quæ nec ſexui, nec ætati parcebant, multa fœminæ orto in mammis anthrace intra dies quatuor peribant; cuiuſmodi morborum conſtitutionem Romæ hactenus non vidi. Non orti ſunt autem ij morbi Romæ ob peculiarem huius aeris naturam, ſed ob illius anni propriam conſtitutionem. Fuit etiam inſalubre anni ſeptuageſimi primi ver. morbi varij, etiam acuti, & pernicioſi, ſed non adeo vt priore anno populares; cui non diſſimilis fuit annus ſeptuageſimus ſecundus. ſequentes ſalubriores; ſed ſeptuageſimus quintus inſaluberrimus, æſtate præſertim, ob dyſenterias, & acutas febres ſopore accedente pernicioſas. Anno ſeptuageſimo ſexto maior ſalubritas, & ſeptuageſimo ſeptimo longè maxima, neque non & ſeptuageſimo octauo: Quibus annis non multo inſalubrior fuit ſeptuageſimus nonus. Sed nihil interim Romani aeris peculiare. Annus octogeſimus alias ſaluberrimus, & poſt frigidiſſimã Cæli conſtitutionem, vniuerſalem tamen, Iulio menſe deſinente, apparuit vulgariſſimus morbus, quem ridiculo nomine, Caſtronum Romæ dixerunt. Anno octogeſimo primo per æſtatem ægrotarunt multi, vt alias per id temporis fieri ſolet, tertianis, quartanis, continuis cum exanthematibus, dyſenterijs; in Burgo autem longe plurimi ægrotarunt, & perierunt; ſalubrior fuit annus octogeſimus ſecundus ægroti pauci, & ſanabantur plerique, & facili negotio; Huic non diſſimilis octogeſimus tertius. Octogeſimus autem quartus vtcumque inſalubrior, æſtate accedentes ad vrbem grauius, & diutius laborabant, fluores ventris, dyſenteriæ,

ter-

tertianæ, Ephemeræ, non multi moriebantur, alias ægri pauci. Octogeſimus quintus, vere præſertim, pueris noxius ob variolas, ventris fluxus, et dyſenterias, cæterum nihil inſuetum, nihil proprium. Octogeſimus ſextus & incolis, & ad vrbem venientibus noxius, morbi varij, & acuti, & longi, et pueri laborarũt variolis, et morbillis: mortui multi, ſed, quæ in vrbe acciderunt, nuntiatum eſt, vbique ferè ſimilia eueniſſe. Fuit inſalubris quoque annus octogeſimus ſeptimus, ſed mitius actum eſt cum ægrotis. Morbi eiuſdem ferè generis; & Vere grauius laborarunt. Anno octogeſimo octauo ægrotarunt plures, & perierunt vere, quam æſtate; non tamen fuit annus inſaluberrimus; ſalubrior hoc fuiſſet octogeſimus nonus; niſi Autumnus perniciẽ multis attuliſſet è plebe præſertim. Inſalubrior annus nonageſimus, per æſtatem enim acutis febribus multi moriebantur, & ij maximè, qui Collem Quirinalem incolebant, & Vaticanum. nullo delectu ſexus, vel ætatis, aut ordinis, ſed & plebs, & patritij æqua ſorte ægrotarunt, quemadmodum & vere, & æſtatis initio anni nonageſimi primis cũm ex acutis febribus caput potiſſimum opprimentibus, & alui fluore accedente, multi perierint. His comparatus annus nonageſimus ſecundus ſalubris dici potuit, non tamen defuerunt vere aliquæ febres acutæ, & interficientes, ſed raræ, Autumnus grauis fuit accedentibus ad vrbem, non ſine quorumdam interitu. Anno nonageſimo tertio Æſtas inſalubris morbo prius populari accedente, ridiculo nomine, vt anno octogeſimo, quamuis hic mitior eſſet, deinde & obortis tertianis præſertim, quas duplices vocant, quar-

tanis

tanis, dyſenterijs, fluoribus ventris, & acutis ſebribus, quæ aliquos interficere. Biennio ſequenti nihil rarum, aut inſuetum; Anno nonageſimo ſexto inſalubrior æſtas, acutis febribus, & interimentibus, non tamen crebris. Anno nonageſimo ſeptimo non defuere ægritudines pro anni temporum ratione; ſed Autumnus grauior vulgari morbo ex diſtillatione illi ſimili, qui anno quoque nonageſimo tertio inuaſerat, & ferebatur etiam graſſatus Neapoli, Venetijs, Mediolani, & in tota Tranſpadana regione, ſed ſine periculo: non defecere acutæ febres, & lætales, ſed & raræ ortæ ſunt, & paucos occiderunt. De prioris vero anni, ac præſentis ſalubritate, vt de re omnibus nota, non eſt agendum pluribus. Nunc in Burgo, & inter collem hortulorum, & Tiberim ægri multi: vt anno ſexageſimo octauo, et alijs, quorũ modo mẽtionẽ fecimus, alias ſalubritas maior in vrbe quam vmquã, totis triginta annis exſtiterit. Ex hac autem narratione intelligere eſt vulgares, pernicioſaſqꝫ ægritudines vrbis proprias non eſſe, nec crebriores in ea, quam in reliquis Italiæ magnis vrbibus fieri, immo, ſi opulentiã ciuitatis conſiderauerimus, quietis neſciam aulicorum, laborioſam plebis, et otioſam multorum nobilium vitã (ſunt enim hę magnę morborum cauſſę) reperiemus ægros in hac vrbe, quam in alijs multis magnis vrbibus, pauciores. Sed rurſus ex dictis intelligimus, vrbem Romam nullo proprio ægritudinis genere laborare, & alias grauius in ea homines ægrotare, alias leuius, non proprio aeris, & regionis vitio, ſed pro anni varia intemperie, & conſtitutione: ubi enim grauis aer eſt, iidem numquam deſunt morbi, ſtatiſqꝫ

tempo-

temporibus ſiunt; idcirco æſtate ſugiunt loca maritima parum ab vrbe diſtantia, hyeme non timent, ac vere: ſed in vrbe nec iidem ſemper, nec eodem tempore naſcuntur: verum, alias grauis æſtas eſt, reliqua anni tempora ſalubria, alias Autumnus ſolus morbos facit, alias tantum ver. & accedentibus ad vrbem non æque ſemper grauis æſtas, vel Autumnus. Sed oſtendat aliquis grauis aeris proprias ægritudines; Non ſunt hic tumidi ventres, lienoſi, inflatis cruribus, flauo, viridiuè colore exangues, cuiuſmodi in multis ſunt locis maritimis, quæ nemo ignorat. Eſt à Strabone proditum lib. decimoquarto in Caria Cauniorum Ciuitatem æſtate, & Autumno inſalubritate aeris (quod erat apud omnes vulgatiſſimum) laborare ſolitam propter ardores, & fructuum vbertatem διὰ τε καύματα, καὶ τὴν ἀφθονίαν τῶν ὡραίων: *quamobrem Stratonici cithariſtæ vulgatum eſt dicterium, cuiuſmodi foliorum exortus, eiuſmodi, & virorum, græcus eſt verſiculus* οἵηπερ φύλλων γενεὴ, τοιὴ δὲ, καὶ ἀνδρῶν, *dubia ſententia, compararet nè multitudinem, an colorem frondium, & virorum, cum tamen colorem intelligi vellet; ægrè autem ferentes Caunij, eorum vrbem ita proſcindi carmine, & tamquam inſalubrem contemni, de Stratonico queſti ſunt, qui, grauiore dicto eamdem inſalubritatem ænigmate notans, dixit, ſe numquam auſurum vrbem inſalubrem vocare, in qua mortui deambulent: quod de Groſſetto vrbe in agro Senenſi dixiſſe memini virum bonum, amicum meum, cum reſponderet Claudio Burghefio Senenſi loci eiuſdem Epiſcopo, & amico item meo, qui eum interrogauerat, quid ſibi de ea vrbe videretur; benè*

habet, inquit, Reuerendiſs. Domine, quoniam video per iſtam vrbem deambulantes defunctos. Sed hæc ab vrbe Roma longiſſimè abſunt, cum in ea numero quidem frondibus, ſed non colore comparari homines poſſint, & viuentes ambulent, non defuncti, degantq; bono habitu præditi, beneq; colorati, & ſpecioſi tum viri, tum mulieres, ſenes, & iuuenes, formaq; & decora, & venuſta; quamobrem diceret aliquis non iniurias, vrbem non tam Marti, quam veneri gratam fuiſſe, & idcirco fortaſſe Poetas ceciniſſe, primos auctores Æneam, & Aſcanium filium ſummopere veneri commendatos. propterea mirum non eſt, veteres auctores de vrbe Roma ita locutos, atque ſi de huius aeris ſalubritate ſuſpicio nulla vmquam fuiſſet: Strabo lib. 5. Geograp. Latium, in quo Roma, vocat felix, feraxque, paucis tantum locis exceptis maritimis, & paluſtribus, & ideo inſalubribus, cuiuſmodi circum Ardeam, & qui locus eſt medius inter Antium (hodie Nettuno vocatur) & Lauinium, & vſque ad loca quædam circa Setiam, Circæum, & Tarracinam. Hoc Strabo dixit, non taciturus; ſi qua de Romani aeris grauitate, & inſalubritate ſuſpicio extitiſſet; nam ſalubritatis locorum notandæ ſtudioſus, hoc, agens de vrbe Roma, non omiſiſſet. Non omiſit, cum de Caunijs ageret, vt ante dixi; cumq; de Rauenna ſcriberet in quinto libro, ſignificauit, aerem in ea grauem eſſe, quoniam regio paluſtris, ſed emendari, maris æſtu, & fluuijs, quicquid cænoſi erat in vrbe, diluentibus: & addidit, eſſe dignum admiratione, quod in paluſtri loco aer eſſet innocuus, quemadmodum Alexandriæ, quæ in Aegypto eſt, euenit,

nit. idemq; dixit, agrum Tuſculanum, qua ad mare vergit, eſſe minus ſalubrem: dixit quoque vrbem Sybaritarum inſalubrem ob fluminis propinquitatem in paludes refuſi. Nec omittenda, quæ lib. decimoſeptimo dixit de Alexandria, quæ in Aegypto. Bonitas aeris notatu digna eſt, quam facit Nili incrementum tempeſtiuum, à quo vndiq; perfunditur: etenim aliæ vrbes iuxta paludes conſtructæ per æſtiuos ardores aerem habent grauem, & ſuffocantem, namque in paludum labris lutoſæ ſunt ob vaporationem à ſolibus excitatam: cęnoſo ergo elato ſurſum humore tanto, inſalubris aer ducitur, & morbos prouocat peſtilenteis. Sed Alexandriæ æſtate ineunte, cum Nilus impletur, impletur & palus, & cęnoſum nihil remanet, quod vaporationem prauam efficiat; ſed & tunc ſpirant Eteſiæ ex locis borealibus, tantoq; pelago, quapropter optime per æſtatem degunt Alexandrini. Ergo cum hæc tam diſerte de Alexandria ſcripſerit, de vrbe Roma non ſiluiſſet, ſi quid aeris ratione notata dignum extitiſſet. immo dicendum eſt; Cum idem auctor lib. 6. dicat bonam, vel malam temperiem dignoſci ex frigore, & calore, & his, quæ inter hæc media ſunt, & idcirco Italiam commendet, quoniam inter ſummè cõtraria media eſt; ἐν μέσῳ τῶν ὑπερβολῶν ἀμφοτέρων κειμένη. Cum hæc, inquam, Strabo ſcripſerit, dicendum eſt, Romam in Italiæ medio locatam, & à ſummè contrarijs, & paludibus longè ſemotam, grauis aeris crimine condemnari non debere; quod demonſtrandum ſumpſerimus. & eo quoquę confirmari poteſt, quod Plinius notauit lib. ſeptimo, cap. 40. vnum fuiſſe quinquennium, quo ſenator nullus Romę mo-

reretur; ab Anno vrbis DLXXIX. Flacco, & Albino Cenſoribus: eſſet enim hoc incredibile in vrbe loco poſita inſalubri. Iam tandem ſunt rationes examinandę, quibus contraria ſententia declarabatur, & confirmabatur.

Prior ergo, ac fortaſſe potior, ratio erat ex Galeno dicente, Romam ob loci humidiorem naturam, eſſe obnoxiam deſtillationibus. quę duobus præcipuè obſeruationibus diluitur; Ac ſcire licet primò, ſi multos in vrbe deſtillationibus obnoxios comperimus (quod verum eſt) non protinus hoc aeri tribuendum, namque multis hoc euenit vitio parentum, & ſeminis, multis ob victus negligentiam, & varios errores, in quibus verſantur: vbi ſatietas; quę Romę frequentiſsima eſt, vt eſt vrbs opulenta, in qua lautè viuitur; ibi pituita producitur multa, & deſtillationes fiunt, itaque multi vna victus moderatione reſtituuntur, & à deſtillationibus liberantur. diſtinguendum igitur aeris ne vitio ægrotet aliquis, an inſito à parentibus, an proprio errore. Deinde licet animaduertere, quam nunc vrbem incolimus, longè eſſe aliam ab illa, in qua Galenus verſatus eſt, cuius ſeculo, vt antea ab eius origine, & conditu, & multis poſt etiam ſeculis, montes, & quæ inter montes ſunt, conualles colebantur, nos verò montibus relictis, in planitie habitamus: oportet igitur eſſe memores, olim vrbem cęnaculis elatam fuiſſe, vt ex M. Tullio ante dixi, & male diſpoſitam, atque inſuper domos, quæ erant in conuallibus, neceſſariò ob loci cauitatem, & profunditatem fuiſſe inſalubres, nam conualles profundiores fuere, quoniam colles eminentiores, cum nec dum valles repletę, &

in montibus ędes eſſent altiſsimę, quas Romana potentia Cęlo æquauit (inquit Poeta) conuallium vero profunditatem eruta ædium veſtigia, & ipſæ ruinæ, ac viarum ſtrata effoſſa clarè demonſtrant, docentq; conualles ipſas, ampliſſimis dirutis ædificijs, partim barbara manu, partim vetuſtate inuidioſa demoliente, repletas eſſe, & montes idcirco iã humiliores eſſe, quam olim fuerint, quod et docent ædium porticus vetuſtarum adhuc integræ, iam ſubterraneæ pro cellis vinarijs vſurpatæ: eoq; intelligitur, quantum differt in eadem domo cubicula inferiora habitare, vel ſuperiora; cum ſalubrius confeſſione omnium ſuperiora habitentur; tantum differre, ob elatum nimis ſolum, inter præſentem, & priſcorum habitationem; atque adeo noſtram (quoniam quaſi ſuccreſcit, & attollitur planities) quam veterem, eſſe ſalubriorem. adde probam viarum diſpoſitionem; & ædium ipſarum ſtructuram: cum enim ea ab Architectis habeatur ratio, vt vndique perflatus exiſtant, nihil ad ſalubritatem aptius cogitari poteſt. Timuere olim aeris vitium; itaque feneſtras domorum paruas, anguſtas, & raras, & in ſummis cubiculis ſtruebant, vnde vix luminis aliquid cubicula illuſtrabat, quamobrem multis locis in ipſo meridie, lucerna opus fuiſſe, omnino exiſtimo: interim, qui domi erat incluſus aer perflatu carens, immotuſq; manens, ſtagnantis inſtar aquæ, putridum aliquid concipiebat, quapropter homines grauiter ægrotabant, & facile contagioſis morbis capiebantur. iam contra res habet, nam feneſtrarum multitudo, & amplitudo, quibus etiam interæ cubiculorum

ianuæ

ianuæ è regione reſpondent, quantum ad ornatum, & venuſtatem, tantum etiam conducit ad ſalubritatem, hocq; confirmatur euentu narrato à Varrone lib. 1. de re ruſt. cap. quarto, qui Varro Corcyræ agrum ſeruauit exercitũt, immiſſo feneſtris nouis Aquilone, & obſtructis peſtilentibus, ianuaq; permutata; quoniam ergo ampliſſima fuere Galeni tempeſtate ędificia in montibus, neceſſario quoquę in conuallibus ſtructæ ædes magnà diei parte ſole carebant, eoque, vt conuallium mos eſt, vapores nec à ſole abſumi, nec ab incolis vitari poterant; iure itaque locus humidus dictus, & deſtillationum genitor; ſed alia eſt præſentis vrbis ſtatus ratio, quod etiam firmius declarabitur in his, quæ inferius dicentur; Ita tamen negamus, eſſe ob nimium hunorum damnandum Romanum Cælum, vt non propterea ſiccum eſſe profiteamur. atque ſi quid eſt ex huius contrarietatis parte altera vitij, ex humore potius eſſe affirmauerim; ſed non eſt tantus, neque huiuſmodi humor, qui proprios, ſiue vernaculos producat morbos; neque illud temere admittendum, eſſe denſum, & caliginoſum, neque etiam leuiter affirmandum, eſſe calidum, & auſtralem, & inæqualem, & ideo morbidum, & peſtilentem. ſed de morbis vernaculis dicetur poſterius. fieri caligines Romæ, non eſt negandum, ſed fieri crebriores, & denſiores, quam locis multis, de quorum ſalubritate non dubitatur, hoc affirmandum non eſt: natus in Tranſpadana regione, noui illic per hiemem crebriorem, denſioremq; caliginem fieri, & audiui prudentes & doctos viros affirmanteis Neapoli longè denſiorem à ſe viſam,

quam Romæ, caliginem, immo hanc Vere, & Æſtate ferè ſæpius licet, quam hyeme Romæ cernere, & cum ita crebro ſit nihil graue timendum eſſe, ex obſeruationibus Alexandri Petronij accipere licet, cuius ea ſunt lib. 1. de victu Romanorum cap. quinto, Verumtamen per id tempus, aut etiam paullò prius, hoc eſt menſe Iulio, vel Auguſto, ſi forte flatu mitius ſpirante caligo crebra diebus aliquot ſuboriatur, quia calor æſtuoſius ob aeris tum craſſitiem, tum denſitatem, deindè ſuccedit, plurimos quidem, atque hos affecto potiſſimum capite, febricitare, ſed paucos, quia breuem à caligine, & ab æſtu occaſionem habuerunt, perire. Sin ſecus accidat, quod videlicet plerique intereant: Id his, qui purgationibus importunis fatigati, vel in veternum quendam, vel in aliquod ſimile capitis malum, non natura, ſed medentium culpa, incidunt, euenire. Eſt igitur aer hic craſſus, & denſus, cum caligo vagatur, ſed eà non ſemper, neque tam crebro ſit, vt huius aeris peculiare vitium dicendum ſit, atque cum ſit, nihil grauis, aut pernicioſi afferre ſolet. Aerem deindè hunc calidum, & auſtralē eſſe, vt calor ſignificat excellentiā, τὴν ὑπερβολὴν, hoc verò negamus, & ante oſtendimus, temperatum potius, quam calidum, dicendum eſſe. æſtate calor vehemens eſt, quid mirum? hieme etiam ex gelu non nunquam rigor eſt, ningitq; non rariſſimè, & ipſi Germani hiemem Romæ, quam in Germania nonnunquam difficilius ferunt. at (dicent) hiems auſtro flante tepeſcit, rectè, ſed hoc eſt omnibus Italiæ locis commune. eſſe autem per æſtatem ſælum impensè calidum, & omni tempore in meridie calorem inſi-

inſigniter creſcere, hoc nulli regioni non euenit: alijs tamen magis, alijs verò minus, vt regio quæque ad meridiem ſiue æquatorem magis, vel minus accedit. Nec Romanus aer vſque adeo auſtralis eſt, vt non frequenter aquilone frigeſcat; quamobrem aliquando ipſo Iulio menſe hiberna veſtis, & Solis, nè dicam ignis, conſuetudo grata fuit. Sed ſæpè Fauonius ſpirat, & Zephyrus, vt altera ex parte Cæcias; & Eurus, & Euronotus, & Iapyx, & lybicus: Et idem Petronius magnam conſtitutionum varietatem notauit, nam aliàs Aquilonius, & ſiccus aer eſt, alias Aquilonius, & humidus, & alias Auſtralis, & humidus, alias Auſtralis, & ſiccus, alias æſtatis alia, autumniq; alia conſtitutio eſt, & alia, atq; alia aliorum anni temporum, quæ cum ſit tam multiplex conſtitutio, non facilè affirmandum eſt, & vitio dandum Romano aeri, quod auſtralis ſit. Sed cum iidem affirmant, inæqualem eſſe, negant eſſe ſimpliciter auſtralem. Sed quæcunque inæqualitas eſt, ea pernicioſa non eſt, vt poſterius dicetur. Neque temerè aſſentiendum dicenti crebro Romæ peſtilentiam graſſari: nam hoc de noſtro ſeculo dici non poteſt, cum iam annos plures ſeptuaginta nulla afflixerit Romam peſtilentia. quod verò de ſuperioribus, ac primis præſertim ſæculis narratum eſt, id cautè accipiendum eſt: Namque cum veteres rerum Romanarum auctores crebrò peſtilentiam incidiſſe per vrbem narrant, vel peſtilentiæ, ſiue peſtis vocabulo abuſi ſunt, vel certè non aeris vitio, ſed ab alia peculiari cauſſa ortam docebimus, dicamus autem prius de peſtis vocabulo: quod propriè ſigni-

ſignificat genus morbi, quod & populare ſit, & contagio communicetur, & quos arripit, vel omnes, vel pleroſq; interficit, quapropter & Mortalitas à nonnullis dicta eſt; ſic enim S. Cyprianus libellum ſcripſit de Mortalitate, hoc eſt de peſtilentia. Alias peſtis minus propriè dicitur de quocumque graui quidem, & populari morbo, ſed ex quo plerique liberari ſolent. primum genus tam crebro Romæ contigiſſe, atque proditum eſt, hoc mihi perſuaderi non poteſt, quoniam aliud ex auctoribus accepimus, qui, vt contagij nonnumquam meminerint, vt Liuius lib. tertio, D. 1. Coſs. L. Ebutio, P. Seruilio, inquit, Miniſteriaq; inuicem, ac contagio ipſa vulgabat morbos, & lib. quarto, D. eiuſdem agens de conſulatu A. Cornelij Coſſi, & T. Quintij Pœni. 11. vulgariq. contactu in homines morbi, ita enim inquit; Sic alias nulla contactus ratio habita, vt Coſs. C. Iulio II. & L. Virginio; nam, & ſi ait Liuius lib. eod. quarto, D. 1. magnum fuiſſe metum vaſtitatis in vrbe, & agris, tamen, omiſſa contactus mentione, eodem tempore Dictatorem ait creatum, & Fidenas captas: vt credi non poſſit, graſſante morbo, qui contagione communicari poſſet, tantam rem perfici potuiſſe. Sed lib. ſeptimo, D. tertiæ Coſs. M. Marcello V. & T. Quintio Criſpino, apertè ſatis noſtram interpretationem confirmat, inquiens; Eo anno peſtilentia grauis incidit per Vrbem, ægroſque, quæ tamen magis in longos morbos, quam in perniciales euaſit. At peſtis non pernicioſa, propriè peſtis non eſt dicta; quæ peſtis propriè, pernicioſa eſt. At peſtilentiam, hoc modo ſumptam, frequen-

ter eueniſſe, non eſt mirum, neque nouum, namque noſtro quoque ſeculo ſimilia contigiſſe, nemo poteſt ignorare, namque ex ante dictis poſſumus annum dicere peſtilentem nonageſimum primum, nonageſimum, octogeſimum primum, octogeſimum, ſeptuageſimum quintum, ſeptuageſimum, ſexageſimum octauum: cum his annis morbi inciderint populares, & letales, quamobrem non ex plebe tantum, ſed ex patritijs, & principibus viris multi mortui ſunt: Itaque peſtis ſapè vocabulum tranſlate acceptum exiſtiſtimo. Quod ſi denique perſuaſum aliquibus ſit, veram ſemper peſtilentiam fuiſſe, quæ tam crebro narrata eſt: non propterea ſtatuere oportet, aerem Romanum peſtilentem eſſe: cum ſatis conſtet ex his, quæ auctores narrant, ab alijs cauſſis exortam. Namque quo anno Coſs. fuere A. Corn. Coſſus T. Quintius Pænus graſſata peſtis eſt, quam Liuius lib. quarto Dec. 1. dixit apertè à ſiccitate ortam eſſe, quemadmodum & lib. 5. D. eiuſdem L. Valerio Potito M. Manlio Coſſ. dixit peſtilentiam ortam in agro Romano ex ſiccitate, & caloribus nimijs: ergo non ab aere, quem humidiorem eſſe ſtatuunt. item lib. quinto D. 1. triſtem, inquit, hiemem, ſiue ex intemperie Cœli, raptim mutatione in contrarium facta, ſiue alia de cauſſa, grauis peſtilensq. omnibus animalibus æſtas excepit: at ſi peculiare huius aeris vitio incidiſſet, non fuiſſet dubitandum, ex intemperie Cœli nè, an alia de cauſſa. lib. quoque octauo D. eiuſdem Cl. Marcello: T. Valerio Coſſ. fœdus annus ſeu intemperie Cœli, ſeu humana fraude fuit. ergo non inſito vitio, ſed ob peculiarem illius anni intemperiem,

periem, vt ob nimiam ſiccitatem, vel calorem, vt alias dixit, aut ob fraudem Matronarum, quas narrat deprehenſas, cuiuſdam indicio ancillæ, in Senatorum perniciem venena coquere. Sed non tam eſt agendum teſtibus, quam rationibus; itaque ſi verè peſtis tam crebro incidebat, atque hoc aeri tribuendum fuit, vel fieri idcirco debuit, quia in aere vis aliqua peſtilens per ſe inerat, quod non eſt dicendum, quoniam ſingulis annis, ac perpetuò debuiſſet peſtis Romæ fieri, quod factum non eſt, vel aliundè vis ea peſtilens proficiſcebatur, aut à vaporibus, quos terra exhalabat, qui ob montium ſublimitatem, ædiumque amplitudinem, & altitudinem, abſumi à Sole non poterant, atque ideo humana corpora inficiebant; ſed & hoc perpetuum fuiſſet: nam ſtatus idem vrbis erat perpetuus: aut proueniebat à ſiccitate, vel æſtu, (vt Liuius aliquando dixit) aut alia quacunque anni conſtitutione, quæ per ſingulos annos varia occurrit, & quæcunque ſit, ab ea poteſt morbus aliquis in affecto vtcumque corpore produci, hoc autem non eſt huius aeris proprium, ſed commune omnibus regionibus, in quibus, vt alia ſemper eſt conſtitutio hiemis, & alia æſtatis, ita quoque alia eſt hoc anno, alia futura eſt altero anno conſtitutio, & alia tertio, & ita deinceps. Nec Hippocrates libro de flatibus dicebat, populares morbos a proprio loci vitio, ſed promiſcue ab aere naſci: cum diſtinguendum ſit, proprium ne vitium regionis ſit, quod non populares ſolum, ſed vernaculos etiam eoſdem morbos producat: an vero commune ſit, a quo non vernaculi, ſed qui ſolum populares ſint: cuiuſmo-

di hi ſunt, de quibus diſputatum eſt hactenus; proficiſciſcantur. Eſſe autem Romanum cælum communibus aeris affectibus, & inquinamentis obnoxium, vt negandum non eſt, ita vitio ei dari non debet. Quod ſi tandem aliquis hoc ſibi perſuadeat, fuiſſe vitium Romani proprium aeris, cum iam longe rarior poſtremis, quam prioribus ſeculis, Romæ peſtilentia oriatur (vt notum eſt) ſalubrius quoque iam Cælum eſſe Romanum, dicendum eſt, quam fuerit olim ob mutatas ſedes à montibus & concluſis conuallibus, in apertam planitiem; De cuius loci ſalubritate præter ea, quæ ante dicta ſunt, nonnulla quoque dicentur poſterius. Ergo ſumptum à peſtis olim crebro in vrbe exortu, argumentum, ad aeris Romani inſalubritatem demonſtrandam, ſatis dilutum videtur. Iam perpendamus quæ de morborum quibuſdam generibus dicebantur, quos morbos Romæ vernaculos cum veteres quidam, tum recentiores auctores teſtati ſunt: quos, oportet intelligere, hoc ipſum nè Romanum Cælum, an aliud cauſſæ genus efficiat. Sermo erat primus de compræhenſione, quã κατάληψιν Græci appellant; quam cum febre quotidiana Romæ frequenter accedere, Aſclepiadès teſtatus eſt. Verum, non eo demonſtratum eſt, id morbi genus eſſe Romæ vernaculum; nam ſi dixerò tertianam, quartanàm, fluxum ventris, inteſtinorum difficultates, & alios nòn paucos Romæ frequenter euenire, nemo me arguet quaſi mendacem, ſed ſi eoſdem dixerò morbos eße Romæ vernaculos, nemo ſententiam non damnauerit, nemo non exploſerit: viſæ ſunt aliquàndo frequentes in vrbe, noſtro quoque ſeculo, febres

quotidie accedentes cum ſopore lethargo ſimili, immo dum hæc à me ſcribuntur, aliquæ videntur, cuiuſmodi ab Aſclepiade deſcriptæ ſunt, ſed nec omni tempore, nec ſigulis annis apparent, vti morbi vernaculi ſolent, quos Græci ἐγχωρίους, & ἐπιχωρίους *vocãt, &* ἐνδήμους; *qui ab his longè differunt, qui vulgares dicuntur,* ἐπίδημοι, vel ἐπιδήμιοι; *itaque febrem illam Aſclepiades vulgarem quidem, ſed non vernaculam fuiſſe indicauit. Nec alia ratio eſt Incubi appellati, & ſemitertianæ; etenim morbi quoduis genus vulgare poteſt non eſſe vernaculum, idemque dicemus de podagra, & cæteris artuum doloribus, de ſputo ſanguinis, & reliquis ante memoratis: Sed & ſanguinis ſputum, & tabes peculiare aeris Romani vitium minime docent, licet ſola nonnunquam aeris mutatione ſublati dicantur: nam hoc morbi genus, vbique naſci ſolet, & longum eſt; in eoq. cæli mutatio cuiuſcunq; ab Hippocrate laudata eſt. accedit quamuis vel omnes, vel aliqui vernaculi iure dicantur, poſſe tamen eos ab alijs cauſſis, non ab aere proficiſci. Quis enim neſcit Venere, & Baccho vires eneruari, pedes tentari? Sed praui nonnunquam cibi, potus genus aliquod vulgareis alias producit ægritudines, quod à multis proditum, nemini ignotũ poteſt eſſe, ipſeq. Petronius cauſſas exponens morborũ, quos eſſe Romæ vernaculos profeſſus eſt, non exiſtimauit factum ſatis, aerem dixiſſe, ſed adiecit ventorum impetum, copiam alimentorum, Solem, qui Romæ, ac præſertim æſtate, & in meridie ſemper validus eſt, atque Vinum; Cum autem reliquæ cauſſæ euidentiores ſint, quæ verò de aere dicuntur longè minus pateant, eo*

maiorem in reliquis cauſſis culpam, quam in aere ineſſe, intelligimus. Vtrum verò aeris vitio alimenta Romæ nutriant minus, quam alibi, hoc eſſet paullò diligentius examinandum. Non enim tanta videtur vis argumentorum, quæ ad hoc probandum, proponebantur, vt perſuadeant. Etenim; ægros Romæ vberius, quam alibi nutriri; Verè quidem dictum eſt; ſed ſcire licet, Neapoli quoque vberius multo nutriri, quam in Hetruria, & vniuerſa Gallia Ciſalpina; immo vberius Neapoli; quam Romæ; nec tamen inſalubre exiſtimatur Cęlum Neapolitanum, aut eiuſmodi, vt, quæ illic ſunt alimenta minus, quam alibi, nutrire dicendum ſit. Sed (dicendum ſemel eſt) & Neapoli iuſto vberius, & in Gallia Ciſalpina, atque Hetruria parcius, quam par eſt, ægros nutriunt; Romæ ratio quædam media ſeruatur, quæ optima, & ſaluberrima eſt; non quidem, quoniam nutrimenta ſint infirmiora; ſed quoniam hoc à recta poſtulatur ratione, à qua longius recedunt, tam qui parcius, quam qui vberius ægro alimentum offerunt; ſed non hoc vno peccatur à medicis non paucisſimis, ob male accepta veterum auctorum documenta: de qua re alibi diſputandum eſt; Auſimq. aſſerere, ſi quis depoſito contentionis ſtudio, rei periculum faciat, id, quibus locis parcius ægri nutriuntur, euenturum, quod Romæ noſtro euenit ſeculo, vbi ante annos quinquaginta parciſſimè medici ægros nutriebant perinde atque locis ante dictis; cum primus omnium (quos nouimus, & fama eſt) Franciſcus è Nurſia animaduertit inſalubrem eſſe victus illam rationem, quã medici paſſim ægris laudabant, & ex ea plures,

quam

quam vi morbi perire: quamobrem auſus ægros vberius nutrire oblatis contuſis carnibus, et plenioribus ferculis, magni medici nomẽ in hac vrbe, et opes magnas conſecutus eſt, quem imitatus Alexander Petronius, preter cætera ingenij monumenta, quibus de humano genere meritus eſt, inter medicos primas omnium calculis obtinuit: cum vtriq; non defuerint aduerſarij veteris, plebeiæq; opinionis adſertores, quos tandem plebs, patresque, & ipſum ſeculum, docente vſu, à recta aberrare ratione cognouit, & ſtatuit, & duorum, quos nominavi, medicorum ſententiam comprobauit. Sanè (hoc vnum dixerim, nam de ea re interpratando Hippocratis *præcepta, quæ præſertim in aphoriſmis continentur, abunde diſputatum eſt)* Hippocrates *prædicat offerenda ægris eadem, quibus per bonam valetudinem adſueuerunt, ſolum curandum, vt ita parentur, ab imbecilliore vt virtute tractari, & euinci poſſint, & nihil tam damnat, quam importunam vaſorum vacuitatem,* κενεαγγείην, & σύμπτωσιν; *& minus arguendum medicum docet, qui vberius, quam qui parcius ægros nutriat: ſed hæc hactenus. Quod de* Hiſpanis *iactatur, in eo quoque nonnihil latet, quòd eſſet penitius inſpiciendum. Videant diligenter, an à ciborum natura periculum oriatur, an quia* Romæ *laborant plurimum, vt acquirant (labor autem ſanitatis eſt cuſtos) acquiſitis verò amplis ſacerdotijs, otioſe in* Hiſpania *degunt (otium verò ſanitatem oppugnat,) & de conſueta ciborum menſura nihil demunt, licet non vſqueadeo magis nutriant, quam* Romana *alimenta: propterea breui moriantur? Differre autem alimenta inter ſe ob*

loco-

locorum varietatem, hoc negare, prorſus ineptum exiſtimo. Vtque ſunt alimenta alia infirmioris, alia valentioris materiæ, & alia mediæ, ita idem alimenti genus alibi, atque alibi infirmius, aut valentius oritur. Plus verò nutriunt, quæ æqua mole plus habent ſucci alendo idonei, aut etiam in minore mole, vel maiorem, vel parem copiam eiuſdem habent ſucci, & huiuſmodi oportet eſſe, quæ pari menſura plus habent ponderis, & concoquuntur difficilius, ſaltem magna ex parte, ſolidioraq. ſunt, & diutius in eodem loco manent incorrupta. Eſſe autem ex loco hanc alimenti differentiam Theophraſtus diſertiſſimè docuit, cum lib. de plantis octauo; cap. quarto dixit. Athletas in Bæotia vix Tritici ſextarios ternos abſumere, qui Athenis quinos comederent, differentia profectò maxima: ſed quid inde accipimus, quod aerem Romanum condemnare poſſit? neque Triticum, neque carnes (taceo piſces) Romæ naſcuntur, ſed in agro: at noſtra de aere vrbis, non agri diſputatio eſt; quod ſi frumenta, & carnes ex agro Romano minus alunt, quam Hiſpaniarum alimenta; hoc ad vrbis aerem non pertinet, nec docet huius aeris labem eſſe aliquam, quapropter inſalubris exiſtimandus ſit. At (dicunt) aliundè huc delata, hic flaceſcere, quam alibi, citius, macerarique; & promptè putreſcere; Sed illud prius fuit declarandum; an hoc ab aeris, naſcatur, an terræ vitio, vbi frumenta naſcuntur; nam Theophraſtus differentias frugum agnoſcebat præſertim ex loci, hoc eſt terræ natura, ex ſeminis robore, & imbecillitate, ex aeris temperie, vbi ſata ſunt, non vbi poſt meſ-

ſem

ſem conduntur: non tamen hoc dico, quaſi verum exiſtimem loca, vbi conduntur fruges, non conducere ad perennitatem, cum Varro lib. 1. cap. 47. admoneat; Triticum condi oportere in granaria ſublimia, quæ perflentur vento ab exortu, ac Septentrionum regione, ad quæ nulla aura humida ex propinquis locis adſpiret; & Columella lib. 1. cap. ſexto, inquit. Granaria ſcalis adeantur, & modicis feneſtellis Aquilonibus inſpiretur, nam ea Cæli poſitio maximè frigida, & minimè humida eſt, quæ vtraque perennitatem conditis frumentis afferunt: Sed non idcirco concluditur, cum horrea debeant eſſe ſicca, & frigida, Romanum verò Cælum calidum, & humidum ſit; ergo celeriter fruges hic corrumpentur; Hoc, inquam, non efficitur; nam contra, videor mihi videre conditas fruges Romæ *non aliter, quam alibi, durare, ſi horrea benè habeant, Cælum autem Romanum temperatum eſſe docuimus, non calidum, & humidum: Sed quod eſt temperatum, vocant aliqui calidum, & humidum, comparatione frigidi, & ſicci, quoniam media contraria extremis dicuntur eſſe. Sed de re eadem poſterius dicenda quædam remanent. Hactenus declaratum eſt, morbos, qui vernaculi putantur Romæ, ab aeris vitio minimè naſci; & cum alimenta ſint Romæ, quam alijs quibuſdam locis, infirmiora, hoc pariter non fieri Romani aeris culpa, qui non eſt ſimpliciter calidus, & humidus, vt aſſumitur, ſed temperatus, atque adeo ſalubris. Sed perſuaderi videbatur, humidum debere Cælum Romanum exiſtimari, quia Roma in conualle ferè quadam locata eſt, & montibus, inſtar amphitheatri, cingi-*

tur: quapropter in ea denſi, craſſiq. vapores multi includuntur, & reliqua antedicta. cuius argumenti iam indicata infirmitas eſt. nam, vt in anguſtis, profundisq; conuallibus, & quæ verè conualles ſunt; hæc fieri neceſſe eſt; ita Romæ fieri negamus, quoniam non eſt conuallis; niſi velimus conuallem quoque vocare Galliam Ciſalpinam totam, cum planities ſit poſita inter Apenninos montes, atque Alpes; ampla eſt planities, in qua Roma poſita eſt, & ſatis eſt magna inter colles diſtantia, quod eſt à conuallium natura alienum: eſt enim vallis anguſtus inter editos montes locus, concauus; quem αὐλῶνα Græci appellarunt, ob anguſtiam, & ſimilitudinem quamdam vocalis inſtrumenti, quod Græci αὐλὸν appellant, vbi non anguſtia ſolum, & longitudo, ſed & concauitas eſt conſideranda, Euſtathio auctore ad Iliad. λ. & P. & Odiſſ. x. cuiuſmodi non eſt hic locus, vbi nunc Roma locata eſt, ac propterea vndique perflatur, neque minus admittit frigidos, & ſiccos flatus, quam humidos, & calidos, ac nullum eſt flatus genus, cui aditus non pateat, vt ipſa obſeruatione probari facile poteſt, & auctor poteſt eſſe idem Petronius lib. 1. de victu Roman. cap. tertio, vbi ventos vrbem exercentes promiſcuè memorat Aquilonem, & Boream, Auſtrum, & Africum, quamobrem ſi ventos reſpicias, Roma non minus Aquilonia, quam Auſtralis dicenda ſit. Itaque nec craſſi, & denſi vapores in vrbe, vt conuallibus continentur, ſed à Sole toto die vrbem illuſtrante abſumuntur, & à flatibus quoque vndique ſpirantibus diſſipantur. Quod verò de Vaticano dictum eſt, vbi vocatus

Burgus

Burgus eſt poſitus, hoc etiam rectè accipiendum eſt; nam inſalubrem dixerim partem illam, quæ ipſi monti Vaticano ſubiecta eſt, & porrigitur ad Ianiculi radices, vbi fornaces exiſtunt, etenim vapores, quos Tiberis propinquus exhalat, partim à Sole vergente ad Occaſum illuc trahuntur, partim à flatu tum ortiuo, tum aquilonio pelluntur, & in angulo veluti quodam clauduntur; vndè nec Auſter obiectu Ianiculi, nec Zephyrus, vel Fauonius obiectu Vaticani poteſt illos repellere, & omnino diſſipare, ſed pars reliqua, quæ maxima eſt, in ampla ſatis planitie poſita longè ſalubrior eſt: accedit non perpetuo, nec ſingulis annis, nec in omni anni tempore in ea vrbis parte morbos graſſari, nec genus aliquod morbi vernaculum illic eſſe, vt de reliqua vrbe dictum eſt ſuperius; quamobrem, de ea vrbis parte non aliter, quam de reliqua vniuerſa ſtatuendum eſt; quod viæ nonnullæ in vrbe tota ob anguſtiam, & ob ædium altitudinem vel flatus aliquos non admittant, vel Solis vim non vſque adeo ſentiant, vt & moderatè calefieri, & à denſis vaporibus expurgari poſſint, & contra eſſe aliquas ſoli nimium expoſitas, quamobrem æſtate non abſque periculo frequentantur; iam hoc eſt commune vrbium omnium vitiũ, non aeri, ſed architectis tribuẽdum. ſic quoque non aeri Romano tribuendi ſunt morbi, qui montium cultores exercent, ſed annis, qui multa ferunt venientes, & multa adimunt recedentes: propterea non perpetuo, nec ſingulis annis ita paſſim in montibus morbi naſcuntur, nec idem genus ſemper oritur, vt quibus locis vere grauis aer eſt, euenire ſolet.

De inconſtantia quoque quod propoſitum eſt, vt verum eſſe fateor, ita profiteor ex eo, longe aliud effici, quam contrariæ opinionis adſertores ſibi perſuaſerint: Etenim varietas, & frequens contrariorum ſucceſſio temperiem, & mediocritatem quandam, atque ideo ſalubritatem inducit: ita enim contrariarum vis cauſſarum frangitur, vt obeſſe non admodum poſſint: quos morbos ab Aquilone, vel ab Auſtro fieri notabat Hipp. lib. aphoriſm. tertio, non videmus produci, niſi cum diù alteruter flatus ſpirauerit; non vbi alter alteri poſt paucos dies, aut eodem die ſuccedit: & illa, quam putant ab Hipp. damnatam varietatem; quoniam Autumno ſimilis ſit, quod matutino, & veſpertino cælum hoc ſit frigidiuſculum, meridie caleat vehementius; ſaluberrima eſt, neque propria Autumni eſt (quicquid de ea re magni viri ſtatuerint) nam in omni anni parte varietas eiuſmodi ſentitur, æſtas ſit, vel hiems, Autumnus, aut ver. nox die ſemper eſt frigidior, itaque hyemi comparatur; à nocte vero maxime diſtat meridies æſtatis ſimilitudinem exhibens, atque vt Ver, & Autumnus media ſunt inter contraria anni tempora, ita matutinum tẽpus, & veſpertinum ſunt inter meridiem, & noctem media, & quemadmodum per anni tempora caloris ſit, ac frigoris optima, & neceſſaria temperatio, ita ſit per dies ſingulos, diei partibus ſibi perpetua ſerie ſuccedentibus. quæ fuit etiam Hippocratis ſententia lib. ſecundo, & ſexto Epidem. vbi oſtendit, eſſe dierum, & annorum proportionem, & Autumnum ait eſſe veſpertino tempori ſimilem, vt inde reliquam ſimilitudinem colligamus, quod & fecit

Theoph.

Theoph. lib. ſexto de cauſſ. plant. cap. 24. cum ait odores meridie ſentiri minimè, maximè matutino, minus veſpertino; atque vt cum diei horis, ita cum anni temporibus pro ratione mutari; itaque intelligimus hanc quotidianam frigoris, & caloris viciſſitudinem eſſe naturalem, & in omni anni tempore (pro temporis tamen ratione) apparere: hyeme meridie ſereno tepor eſt aliquis, mane & veſpere frigus maximum: æſtate contra, meridie æſtus, mane, & veſpere æſtus aliqua temperies. Sed neq; Hipp. dixit vſquam, Autumnum eſſe inæqualem, aut docuit ob inæqualitatem morbos fieri in Autumno pernicioſiſſimos, & alias exponebam, Autumnum pernicioſum ob receſſum Solis, qui vitæ fons eſſe dicitur: certè præcipuum eſt Diuinæ prouidentiæ ad vitam communicandam inſtrumentum, vt enim acceſſu vitam, & receſſu interitum, ſic & ſanitatem accedens; ideo Ver ſaluberrimũ; & pernicioſas recedens affert ægritudines, itaque veri contraria Autumni natura, quod attinet ad ſalubritatem. ſi quæras, cur non ſit hyems pernicioſior Autumno, cum longius Sol abeſt, reſpondebo, nec æſtatem eſſe ſaluberrimam, cum ſol propinquiſſimus nobis eſt. quamuis autem Autumnus non differat ab alijs anni partibus inæqualitate; Hoc tamen non efficit, quin vere dictum ſit, morbos autumnales exſpectandos cum aeris inæqualitas eſt, & vt eadem die modò frigus, modò calor ſentiatur. Sunt enim duo diuerſa, & quæ ſeiungi poſſunt, autumnum eſſe grauem, & ſi inæqualitas non adſit; & conſtitutionem inæqualem morbos autumnaleis ſignificare. vbi & aliud notandum eſt; differre, futuros morbos, & futu-

ros huius, vel alterius generis. futuros morbos non eſt facile ad prædicendum, ſed ſi futuri ſint, facile ſt genus illorum prædicere. Etenim ex grauibus conſtitutionibus non ægrotant omnes, ſed propenſi quidam; at quid ſi nemo ſit alicubi propenſus? nemo ægrotabit, ergo ſi prædixeris futuros morbos ſimpliciter, facile errabis, neque docet hoc Hippocrates: at, ſi futuri ſint, docet Hipp. quod genus exſpectare oporteat. Docet ſcilicet ex quibus cauſſis, qui morbi fieri ſolent, ſed ſæpe cauſarũ vis irrita. Sed ad rẽ, noxia eſt eodẽ die caloris, frigorisq. crebra ſucceſſio, ſed non quæ vno die, vel altero tantum, ſed ſi fuerit multorum dierum & veluti vniuerſalis conſtitutio, quæ longè alia eſt ab ea, quam Romæ obſeruarunt; quoniam mane, et veſpere aer frigidior ſit, meridie calidior; quæ cum frequens, & quotidiana ſit, & naturalis, & ſalubris varietas eſt, quæ verò inſalubris eſt, quam modò deſcripſi, ea nec quotidie Romæ fit, nec alioqui frequenter: ſi fiat aliquando, non eſt mirum, quia Roma quoque pars eſt huius vniuerſitatis, quę vbique varietati obnoxia eſt: nec eſt propterea Cælum Romanum inſalubrius cæteris exiſtimandum. illud verum eſt, nõ vſqueadeo Romæ diuturnas eſſe eiuſdem generis conſtitutiones & eadem anni parti fieri tranſitum à frigore ad æſtum, & contra, & non ita multos dies boream ſpirare, aut Notum, & omninò varium hoc Cælum dicendum eſſe. nec inuentu difficilis cauſa. ſi credimus dictis ab Hippocrate lib. de aere aquis, & locis, ſunt enim Colles vario ſitu ad Auſtrum, ad Aquilonem, ad Ortum, et Occaſum, ſunt & inter hos plana, & conualles eadem varietate, atque idcirco vario modo

aerem

aerem moueri, variosq. cieri ventos neceſſe eſt. Neque varietatem hanc vt inſalubrem notabat Hippocrates, immo laudabat, quod homines produceret viriles, magnanimos, audaces, & bellicoſos. Mutationes vero in contraria damnatas eſſe tam à Galeno, quam ab Hippocrate, hoc verum quidem eſt; ſed hi loquebantur non de quacumq; ſubita mutatione, ſed magna, & immodica ἐξαπίνης, inquit Hippocr. μείζω πολλῷ τοῦ μετρίου μεταβαλλόμενα, vt à maximo frigore ad æſtum, & contra, ſic in aphoriſmis quoque τὸ κατὰ πολὺ, καὶ ἐξαπίνης, quo pacto Galenum quoque ſubitam damnaſſe alterationem intelligimus; ſed eſt hæc aeris Romani varietas intra quamdam mediocritatem, quæ (vt experimentis compertum eſt) ſine incommodo ferri poteſt, & plerumque ſalutaris eſt, vt ante dicebam.

De Tiberi; qui vapores exhalat inſalubres; quid dicendum ſit, is intelliget, qui animaduerterit, non in Italia ſolum vrbes amplas iuxta magna flumina poſitas; ſed in Germania, Gallia, Hiſpania, & in omni orbis terrarum parte, nec propterea inſalubritatis nota inuſtas eſſe. Non poteſt igitur vniuerſe, & promiſcue dici, et ſtatui fluminum propinquitatem inſalubrem eſſe, ſed Celſus peculiariter loquebatur de his, qui ſtomacho ſunt imbecilli, & Hippocrates de victus ratione per æſtatem obſeruanda: monebat enim Soles vitandos, & frigora tum matutina, tum veſpertina, quæ flumina, aut ſtagna, aut niues exhalant: non quia vitioſum, & inſalubrem ſimpliciter aerem efficiant, ſed quia per æſtatem calida corpora non abſque periculo in locis frigidioribus verſantur. Nec Strabo dixit (ſi mentem eius inſpicias

ſpicias diligenter) Pæſtum inſalubre ob fluminis propinquitatem, ſed ob paludes potius propinquas, in quas refundebatur fluuius, & regerebatur: quod de vrbe Roma dici non poteſt. Nec difficile eſt interpretari conſilium illorum, qui per æſtatem, et Autumnum Romæ eſſe nolunt; trahit enim illos ſæpenumero villarum amœnitas, & recreandorum animorum honeſta, & laudanda cupiditas: Neque Horatius veritus eſt ea de cauſſa inuitare Auguſtum vt fumum ſugeret, ſtrepitumq. Romæ, & nonnumquam altiore conſilio alij cauſſati quidem ſunt aeris inſalubritatem, ſed abierunt, vt Summi Romani Pontificis ſeueritatem declinarent, quod factum eſt præſertim ſedente Vrbano eius nomine Sexto.

De ſenibus vero, quos paucos dicunt Romæ reperiri, duo ſunt exponenda; Verè ne dictum ſit, pauciores hic ſenes eſſe, quam alibi, atque ſi ita res habet, hoc ab aeris vitio, an aliũde proficiſcatur. quod ergo ad numerum attinet ſenum, hoc conſtat, vbique paucos reperiri ſenes. quia plerique ante ſenium decedunt: quod ſi ætates annorum numero definire velimus, & ſenes vocemus, qui annum ſuperant quinquageſimum, hos innumeros tam Romæ, *quam alibi reperiemus; Si ſenes tantum dicere velimus, decrepitos, hoc eſt vltra annum ſeptuageſimum, & octogeſimum, hos vbiq. pauciſſimos videre eſt, et qui de longæuis ſcripſere, operæpretium putarunt non eos tantum, qui annum centeſimum ſuperarunt, commemorare (qui ſanè vbique rariſſimi reperiũtur) ſed nonagenarios, et octogenarios; Sic enim Hieronẽ vixiſſe aiunt annos nonagintaduos, & Platonem octogintaunum;*

cum

cum vtrũq; cum longęuis adnumerēt. Cuius ætatis homines Romæ numquam deſuerunt iam inde ab eius origine; quando Numam, & Tullũ reges octogenarios, & Tarquinium item Regem nonagenario paullò maiorem inter lõgæuos Lucianus memorat. M. Varro, vt de ſe ipſe ſcripſit, anno octogeſimo ſcribebat libros de re ruſtica: M. Cato annos natus octuagintaquinque exceſſit è vita (vt eſt à M. Tullio proditum) ne Perpenam memorem, qui vixit nonagintaoctos & M. Valerium Coruinum, & Metellum Pontificem, qui centum annos vixerunt: Pollio Romulus centeſimũ annum exceſſit, ille, qui rogatus ab Auguſto, quanam ratione maximè vigorem illum animi, corporisque cuſtodiſſet, reſpondit. Intus mulſo, foris oleo. memorãt quoq; fœminas, vt Liuiam Rutilij, quã ferũt exceſſiſſe annos nonagintaocto, Statiliã nonagintanouem, Terentiam Ciceronis centum & treis, Clodiam Ofilij centum & quindecim, Luceiã mimam, quæ anno centeſimo pronuntiauit in Scęna, Galeriam Copiolam, quę producta eſt in ſcena agens annum centeſimũquartum; Samullam, quam Plinius, Aſconio Pediano auctore, ſcripſit, vixiſſe annos centum & decem. Neq; huic ſæculo deſunt, qui in ampliſſimis dignitatibus (quod eſt difficillimũ) annum octogeſimum exceſſerunt; vt Gregorius XIII. Pont. Max. qui obijt anno ætatis octogeſimoquarto, Paullus Quartus, qui vixit annos octogintatres, & Paullus Tertius, qui vixit annos octoginta vnum; Viuuntq; hodie multi ex patritiorum quoque numero, qui exceſſere annum octogeſimum: quod ſi inferioris ordinis homines excuſſeris, et plebem ipſam, incides facile in aliquem cẽtenarium,

nedum nonagenarium : atq; adeo intelliges Romam eiſdem naturæ muneribus, ac iuribus frui, quibus vrbes fruuntur aliæ, de quarum ſalubritate non dubitatur : Quodſi tandem, pauciores in vrbe ſenes reperiri contenderis, eſto vt lubet, quæ cauſſa? non aer; ſed viuendi ratio duplici præſertim nomine: nam, vt in vrbe opulenta, luxus plurimos perdit; & voluptas; nec minus obeſt honorum cupiditas, & ambitio. His enim de cauſſis multi tantum à ſalubri victus ratione aberrant, vt & ſeneſcant celeriter, & moriantur; propterea viſus eſt mihi Alexander Petronius rectè exiſtimaſſe, cum libro quinto de victu Romanor. ſcripſit, ſi quis aptam viuendi rationem ſeruauerit, victurum non modo annos ſeptuaginta, ſed centum, & plures; & teſtatus eſt à ſe cognitum, qui vixerat annos centum & quinque, & alterum, qui centum & vndecim, & tertium, qui centum & vigintiunum; vixit autem ipſe Alexander annos octoginta & vnum, diutius victurus, ſi potuiſſet illa vitare incommoda, quæ morbum grauem, & curationi rebellem induxerunt, qui morbus eum toto poſtremo quadriennio detinuit. ſcripſit autem lib. 3. de victu Rom. c. 24. paucos eſſe in vrbe ſenes, non ob aeris inſalubritatem, ſed quoniam plerique ſunt in iuuentute, & reliqua vita intemperantes.

De accedentibus autem ad vrbem dicturus, accipiam primo, vulgatam eſſe opinionem, eidem periculo obnoxios eſſe recedentes, atque accedentes, ſed non toto anno, Verum per æſtatem dumtaxat, quapropter multi magna religione dicam, an ſuperſtitione obſeruant hoc quaſi præceptum, ſiue regulam: Aeſtate ſcilicet neque veniendum ad vrbem, neq;

ex eadem recedendum: tametſi non leuia ſunt contra hanc opinionem argumenta. Nam qui huc acceſſerũt, iter vel longum, vel breue peregerunt. Ex longo itinere non eſt mirum aliquos, itinere peracto, ægrotare, & interire, aer licet Romanus inſalubris non ſit: namque locorum mutationes, & victus ægritudines pariunt, vt libro de octimeſtri partu ſcriptum eſt ab Hippocrate. & quemadmodum ſola cęli mutatio, in deterius licet, nonnumquam ſanat, vt legere eſt in Corn. Celſi lib. 2. c. 1. (peſſimum, inquit, cælum eſt, quod ægrum fecit, adeo vt in id quoque genus, quod natura peius eſt, in hoc ſtatu, ſalubris mutatio ſit) ita in melius mutatio nonnunquam inſalubris poteſt eſſe. Sed hæc eſt omnibus regionibus communis ratio: nec eſt propterea cælum Romanum accuſandum. cui accedit, in longis itineribus errata committi multa, quæ iter facientes fatigant, & morbis obnoxios reddunt, quibus etiam, itinere peracto, capiuntur: ac, ſi longius iter peragendum fuiſſet, in ipſo itinere capi potuiſſent: vt multi quoque in diuerſorijs, & hoſpitijs, ante perfectum iter, perierunt, quod nemo ignorat. Aegrotãt etiam aliqui ob ſubitam mutationem à labore, motu, & agitatione ad multam quietem, vt recte notatum eſt ab Alexandro Petronio lib. 4. c. 21. de victu Roman. Sed & aliqui ob ſolam aeris mutationem ægrotant (fateor) ſed non aeris vitio, verum peculiari contrarietate, & naturali quadam, priuataq. inimicitia, quæ non in omnibus, nec in pleriſque (quippe non ab aere) ſed in paucis reperitur. Alij demum ob inſuetos tum cibos, tum potus, & (vno verbo) ob mutatam victus rationem ab Hippocrate indicatã mor-

 bis

bis capiuntur: quæ ad aeris ſalubritatem, vel inſalubritatem non pertinent, nec Romani aeris propria, ſed omnibus regionibus communia ſunt: quod eſt, & ipſum notiſſimum. Accedit, quotidie per æſtatem multos Romam accedere, & ex ea recedere, ex tantoque numero pauciſſimos morbis corripi. poſtremo quædam etiam ſunt annorum conſtitutiones (vt ante quoq; indicaui) in quibus locorum fiunt mutationes magis, aut minus ſalubres. quapropter, qui tam facile de aeris Romani ſalubritate diiudicant, videtur ad illos dixiſſe Ariſtotel. πρὸς ὀλίγα βλέποντες ῥάων ἀποφαίνονται: Hæcq. de longis itineribus dicta ſunt. ex breuibus autem idem timere periculum, videtur eſſe hominis ſtudio bonæ valetudinis intemperanter abutentis, conſtatq. tota æſtate Roma Tibur, Tibure Romam iri, Roma Tuſculum, Tuſculo Romam nullo prorſus bonæ valetudinis detrimento. Qui in huiuſmodi mutationibus in ægritudines incurrunt, hos reperies alijs potioribus de cauſſis ægritudini obnoxios fuiſſe, & ægrotaſſe. Cur autem pari loco habeant diſceſſum Roma, atque ad eandem acceſſum, non ſatis percipio. Si namq. aer inſalubris eſt, deſeri quocumque debet tempore, ac magis, cum inſalubrior exiſtimatur. hæc ſane paritas nullo auctore iactatur. Ratio quoq; infirma, tã eſſe timendã migrationẽ ex inſalubri in ſalubrẽ, atq; ex ſalubri in inſalubrẽ. immo e contrario, in omni naturæ parte mutatio ad meliora plerumq; ſaltẽ probatur. accedit, iam ſatis (vt arbitror) demonſtratum eſſe, aerem Romanum inſalubrẽ non eſſe. At (inquiẽt) nititur vulgata opinio experimẽtis. Sed paullo ante aperte ſatis indicatum eſt, aliar eſſe

euiden-

euidentiores, & efficaciores morborum his, qui peregre proficiſcuntur, cauſſas, quam aeris vitium.

Poſtremum erat, neſcio an ioci gratia propoſitum argumentum; Multos Romæ medicos eſſe; ergo & morbos eſſe multos; & idcirco aeris inſalubritatis ſuſpicionem augeri; Verum hic illud eſset prius definiendum, ſint nè Romæ medici multi, quia neceſſarij omnes, an quia Vrbe ipſa indigeant, & ſportulis multi, ſpeq. magis, quam pane nutriantur? Sed ſint multi neceſſarij, vt verè ſunt; ergo morbi multi; rectè, ſed eò non efficitur, aerem damnandum, quoniam morborum, qui Romæ fiunt, vel communes, vel proprij, cauſsæ ſunt aliæ manifeſtæ; cibus, potus, ſomnus, Venus, labor, vltra mediocritatem ab Hippocrate probatam; Neque par eſt ratio legum, & medicorum, multæ leges, ergo, multa crimina, recte, multi medici, ergo multi morbi, non efficitur; nam leges ſingulæ pro ſingulis criminum generibus neceſſario ſtatuuntur; at ſingulis morborum generibus non eſt opus ſingulis medicis, quia vnus omne genus morbi poteſt curare; Et euenit aliquando, Medici vt ſint plures, quam ægroti.

FINIS.

EIVSDEM AVCTORIS CARMEN.

HIS Ego tentabam vanos de mentibus, vltor
Mendacis famæ, ſenſus, vanumq. timorem;
Vt ſua Romano conſtaret gratia Cælo;
Vellere, tu interea diù ALDOBRANDINE (Senatus
Grande decus ſacri, & Romanæ gloria pubis)
Ter magni curas patrui, minuisq. labores,
Atque ſtudes primum, enixe & contendis amatam, at
Criminibus fœdam infandis, luſtrarier Vrbem,
Expertam nuper crudelia funera, nobis
Credita vix, queis Scylla ferox, & ſæuus Agyrtes,
Impius atque Typhon, Rhaſusq. infamis habetur.
Non Eriphyle vna oſtendet iam vulnera nati;
Non ſemel inuiſi fratres, natique, patresq.
Dicentur poſthac (nec ſunt ea crimina Cæli
Romani, ſed quiſque volens ſibi retia fingit
Queis capitur, ſibi quiſque dolos meditatur, & arte
Sæpe ſua moritur) diras auertite peſtes
Sancte pater CLEMENS, et tu ſpes altera PETRE,
Dent ſontes ſcelerum pœnas, maneant ſua dignos
Præmia (quod facitis) nam priſca, et auita Quiritum
Pectoribus virtus veſtro rediuiua vireſcet
Munere, quo iam &, dicta magis, quam viſa, redibunt
Tempora, Saturno (vt fama eſt) regnata, nec vlla
Præclarum nomen reticebunt ſecula veſtrum.

ORTVS
OCCASVS
MEDIES
VIVARIO
P. TIBVRTINA
P. MAGGIORE
P. NOMENTANA
P. SALARA
P. PINCIANA
AGGER TARQVINI
VIMINALE
QVIRINALE
EXQVILINO
SVBVRA
TRAIANA
CAPITOLIO
PALATINO
CELIO
P. LATINA
P. CAPENA
P. OSTIENSE
AVENTINO
CANTONIANA
M. CITORIO
P. ADRIANO
P. SISTO
TEVERE
VATICANO
P. PERTVSA
TORIONE
IANICVLO
P. PORTESE

MVTIO MATTHAEIO
FELICI ALMERICIO
MVTIO BVFALO

Almæ Vrbis Conſeruatoribus

Marſilius Cagnatus S. P. D.

QVOD fauſtum,felix,fortunatūq; ſit S.P.Q.R. cum ſaluberrimus annus (ſi multis alijs comparetur) Tiberis inundationem portentoſam (vt vulgus opinatum eſt) ſecutus ſit, licuit mihi, exacto annuo interpretandi labore, his æſtiuis diebus paullo liberius otio frui litterario. atque interim, cum amicos nonnullos ſæpe audiuerim repetere illam, quam habui de dictæ eluuionis minis, opinionem; quas nihili æſtimandas iudicaui, & ſcripſi in ea, quæ paucis ante menſibus à me edita eſt, de inundatione Tiberis diſputatione; tacita quadam hortatione ſum adductus ad id præſtandum, quod amicis item quibuſdam aliquando fere pollicitus eram; atque adeo de Romani aeris ſalubritate præſentem commentariolum exaraui, quo vulgarem de eiuſdem inſalubritate aeris opinionẽ vel conuellerẽ, vel vtcumq; labefactarem. quod tam gratum futurum, quam poteſt eſſe vtile, P.R. mihi perſuaſeram. Hoc quidem feliciter mihi contigit, vt vobis Coſſ. hæc e me proderentur: quos vt peculiari quadam obſeruantia colo, ita mei ſtudioſos eſſe, non obſcuris argumentis intellexi. quapropter fuit optandum, quod euenit, vt aliqua ratione meam cum erga vos, tum erga S. P. Q. R. voluntatem ſignificarem, eiuſdemq. voluntatis publicum tandem aliquod monumentum exſtaret. Valete Romæ Idibus Auguſti.

INDEX RERVM,

Quæ in hoc commentario continentur.

A.

ACcedentium ad vrbem, & recedentium paucisſimi morbis capiuntur. 52
Aegri Romæ vberius nutriuntur. fol. 38
Aer grauis ſuos ſtato tēpore producit morbos. 24.25
Aer incluſus aquæ ſtagnanti ſimilis. 20
Aer Romanus varius, in conſtans. fol. 11
Aer Romanus, vide Romanus aer & Romanum cœlum.
Aerē eſſe animam veteres putarunt. 5
Aeris grauis propriæ nō ſunt Romæ ægritudines. 25
Aeris mutatio noxia quædam ob peculiarem contrarietatem & priuatam inimicitiam. 51
Aeris ſalubritas commēdata. 5.6
Aeris varietas, ſiue inæqualitas non omnis damnāda. 44. & inde.
Aeſtate neque veniendum ad vrbem neq. recedendum putatur. fol. 50
Alexandri Petronij laudata ſententia de vita longa. 59
Alexander Petronius Franciſci e Nurſia opinionem amplexus eſt. 39
Alexandri Petronij obſeruatio de caligine Romæ. 31
Alexādri Petronij de cauſſis morborum Romæ vernaculorum. 19.37.
Alexandriæ Aegypti aer innoxius, & cur, à Srabone dictus. 27
Alimenta quæ plus alant. 40
Alimēta inter ſe loci ratione differunt. 40.39
Alimenta locis riguis nata leuius nutriunt. 11
Alimenta Romæ nutriunt minus, qua de cauſſa. 11.34
Alimēta Romæ nutriunt debilius non aeris Romani vitio. 38
Animam eſſe aerem veteres putarunt. 5
Annorum, & dierum ſimilitudo. 44.
Annis quibuſdam mutationes inſalubres. 52
Annorum plurium ſalubritas, & inſalubritas deſcribitur. 21
Annus ſalubris quis dicatur. 19
Artuum dolores non ſunt Romæ vernaculi. 37
Aſclepiades de catalepſi. 36
Athenis triticū minus alebat, quā in Beotia. 40
Autumnus cur perniciofus. 45
Autumni non eſt propria inæqualitas. 44

C.

Caligines Romæ fiunt, ſed nō eſt peculiare eius vitium. 30
Caloris, frigoriſq. eadem die ſucceſſio quæ naturalis, & ſalubris 45. quæ inſalubris. 46
Capua melius extructa, quam vetus Roma. 14
Κατάληψις, vide comprehenſio.
Cauniorum vrbs in Caria in ſalubris. 25
Celſus de aura magnorum fluminum. 47
Cæli Romani inſalubritatem vidētur morbi varij ſignificare. 10.
Cælum Romanum deſtillationib. obnoxium. 7
Cælum Romanum humidum, craſſum, denſum, quomodo probetur. 11
Climata temperatiſsima. 17
Comprehenſio Græce κατάληψις, non fuit morbus Romæ vernaculus. 36
Comprehenſio morbi genus. 36
Contagij mentio apud Liuium. 33.
Conuallis quid. 42

D.

Deſtillationes Romæ omnes nō ab aere ſed ab alijs cauſſis. 28.
Dierum, & annorum ſimilitudo. 44.
Domus olim Romæ pulcerrima. 14.

E.

Ἔνδημοι morbi. 37
Ἐγχώριοι morbi. 37
Ἐπιδήμιοι, & Ἐπιδήμιοι morbi. 37
Ἐπιχώριοι morbi. 37

F.

Fama de aeris Romani inſalubritate. 11
Feminæ quædam Romæ longeuæ. 49.
Fluminum propinquitas aeris inſalubritatem non inducit. 47
Franciſcus e Nurſia primus Romæ vitioſam victus rationem animaduertit. 38
Frigoris, vide, caloris.
Fruges locis quibuſdam melius ſeruantur. 41
Frugum differentiæ vnde. 40

G.

Galeni de cælo Romano opinio. 7.8
Galeni de cælo Romano locus in 5.lib. methodi perpenditur. 8
Granaria cuiuſmodi triticum ſeruent. 41
Groſſetum vrbs in agro Senenſi graui aere. 35

H.

Hippocrates de frigore ex fluminibus. 47
Hiſpani cur Romæ plus comedāt, quam in Hiſpania. 10

Hiſpani Roma in Hiſpaniam reuerſi multi cur breui moriantur. 39
Horrea, vide Granaria.

I.

INæqualitas non eſt Autumni propria. 44
Inæqualitas ſiue varietas aeris nō omnis damnanda. 44
Inconſtantia Romani aeris ſalutaris. 44
Incubus non eſt Romæ vernaculus. 37
Inferiora loca inſalubrius habitantur. 29
Italiam Strabo cōmendat ob mediocritatem. 27
Iter breue minus noxium quam longum. 52
Iter longum periculoſum. 51

L.

LAtium felix à Strabone dictū. 26.
Longæui quidam habiti. 48.49

M.

M. Lepidi domus pulcerrima. 14.
M.Tullius de vrbe Roma. 14.19
Maritima loca vitantur æſtate. 25
Matronarum fraude peſtem aliquando Romæ ortam. 35
Medici Romæ multi. 12.53
Montium Romæ incolæ non ægrotant, proprio aeris Romani vitio. 43
Montium Romæ habitatio in ſalubris. 11
Morbi Romæ à veteribus auctoribus, & recentioribus obſeruati. 9.10
Morborum, qui Romæ fiunt, cauſſæ quædam. 37.53
Mortalitas dicta eſt peſtis a quibuſdam. 33
Mutatio crebra in contraria non facile fertur. 11
Mutatio in contrarium non omnis damnata. 44
Mutatio in deterius nonnūquam ſalubris, & contra. 51
Mutatio ſubita periculoſa. 47.51
Mutationes locorū & victus morbos pariunt. 51.

N.

NEapoli Vberius ægri nutriuntur quam Romæ. 38

P.

PAeſtum oppidum cur inſalubre 12.48.
Peſtilentia Romæ noſtro ſeculo non graſſatur. 32.36
Peſtis improprie crebra eſt Romæ 33.34.
Peſtis proprie dicta nō ſemper ab aere orta eſt Romæ. 34
Peſtis proprie dicta Romæ non adeo frequens. 33
Peſtis Romæ à ſiccitate. 34
Peſtis Romæ quando frequens. 9
Peſtis vocabulum, quid proprie

ſignificet. 32.33
Pituita a ſatietate. 28
Plinij locus de vrbe Roma. 14
Plutarchi locus male acceptus a Lapo. 19
Pluuiæ æſtiuæ non ſemper noxiæ. 20.
Podagra non eſt Romæ vernacula. 37.
Prædicere futuros morbos difficile eſt. 46
Prædicere morborum genera non eſt difficile. 46
Principes viri æſtate, & autumno Roma diſcedunt 12.cur. 48

R.

RAuennæ aer grauis a Strabone dictus, ac quomodo emẽdetur. 26
Regio,in qua crebro & magnopere tempora mutantur ab Hipocrate damnata. 11
Regio quæ ſalubris. 20
Regionem, in qua quiſque verſatur, obſeruare debet. 6
Regionis rationem habendam Hippocrates docuit. 6
Roma æſtate & autumno cur a quibuſdam deſeratur. 48
Roma bono conſilio in eo ſitu, in quo eſt ædificata. 18
Roma cur Galeni tempore humida. 28
Roma diſcedere atque ad eãdem accedere non eſſe paria. 52
Roma flatus omneis admittit. 42.
Roma in Italia, eſt cordis inſtar in animalibus. 18
Roma in Italiæ medio poſita. 15. 17.
Roma in medio eſt quinti climatis. 17
Roma non eſt conuallis. 42
Roma non minus aquilonia quam auſtralis. 42
Roma Nouilunio ædificari cæpta. 19
Roma nullo morbi proprio genere laborat. 24
Roma nunc alia, quam Galeni ſeculo. 28
Roma olim male diſpoſita. 14
Roma recedentes exiſtimatur æque, atque accedentes periclitari.50. dubium hoc eſſe. 52
Roma vere medio condita. 19
Romæ ægros alendi ratio optima 38.
Romæ alias ægri parciſſime nutriebantur. 38
Romæ aliquando quinque annis ſenatorem nullum mortuum. 27.
Romæ conditores veneri commẽdatos. 26
Romæ longitudo, & latitudo. 15
Romæ nouæ pulcra, & ſalubris diſpoſitio. 15
Romæ peſtis, quando frequens. 9.
Romæ præſens diſpoſitio ſalubrior, quam verus. 15.29
Romæ qui habitant, ſani ſunt, & ſpecioſi, &c. 26
Romæ ſitus opportunitas. 18
Romæ ſitus vetus & recens. 13
Romæ temperies. 20
Romæ temporum variæ conſtitutiones. 32

Romæ vberius ægri nutriuntur quem alibi. 10.38
Romæ veteris diſpoſitio minus laudata. 14
Romam ſalubrem eſſe, concluditur ex Strabonis auctoritate. 27.
Romani aeris inæqualitas perniciosa non eſt. 46
Romani aeris notata inconſtantia ſalutaris eſt 44
Romani aeris inſalubritatis apud veteres auctores nulla ſuſpicio. 26
Romanum cælum deſtillationibus obnoxium. 7.8.cur.9
Romanum cælum humidum, craſſum denſum, quomodo probetur. 11
Romanum cælum non eſt ſimpliciter calidum, & auſtrale. 31. 32.
Romanum cælum non eſt ſimpliciter craſſum, & denſum. 30. 31
Romanum cælum vergit ad humidum, ſed non vt producat morbos vernaculos. 30
Romanus aer varius non tamen inſalubris. 46

S.

SAnguinis ſputum non eſt Romæ vernaculum. 37
Satietas Romæ multa. 28
Semitertiana non eſt Romæ vernacula. 37
Senes an pauci Romæ ſint. 48
Senes paucos Romæ non ob verè eſſe. 50
Senes Romæ pauci. 12
Strabo de Caunijs, 25. de Latio, 26 de Rauenna, 26. de Alexandria, 27. de Italia. 27
Strabo de fluminis propinquitate 12.48.
Strabo de conſilio ædificatorum vrbis, non recipitur. 18
Strabo de Romani aeris in ſalubritate nihil. 26
Strabo ſtudioſus notandi loca inſalubria. 26
Stratonici dictum de Caunis 25
Suetonij locus de vrbe. 14
Superiora loca ſalubrius habitantur. 29

T.

TAbes Romæ propria non eſt. 37.
Tarutij Mathematici de vrbis natalibus. 19
Temperatum aliqui vocant calidum, & humilum. 41
Temperies bona vel mala ex quibus dignoſcatur Strabone auctore. 27
Temporum variæ conſtitutiones Romæ. 32
Theophraſti de alimentis documentum. 40
Tiberis exhalatio in ſalubris. 11. quomodo. 47
Tiberis opportunitas. 18
Triticum Athenis minus alebat, quam in Bæotia. 40

V.

VAllis quid ſit. 42
Varietas ſiue inequalitas aeris non omnis damnenda. 44

Va-

Varietatem aeris laudauit Hippocrates. 47
Varronis experimentum de aeris ſalubritate. 30
Vaticani inſalubritas. 41. vt accipienda. 43
Venientium ad vrbem multi moriuntur. 12
Venti omnes Romæ ſpirant. 42
Vere medio Roma condita. 19
Vernaculi morbi a vulgaribus differunt. 35.37
Vernaculi morbi non omnes ab aere. 37
Vernaculi Romæ morbi a multis cauſſis de Petronij ſententia. 10.37.
Vernaculi morbi omnibus annis fiunt, & omnibus temporibus. 37.
Vitruuii de vrbis ſitu ſententia. 18.
Victus ratione ſola multi à deſtillationibus Romæ liberantur. 28.
Vrbis Romæ ſitus vetus, & recens. 13
Vulgares morbi non omnes vernaculi. 37
Vulgares morbi Romæ proprii non ſunt. 24

FINIS.

Errata, etſi non grauia, ſic tamen corrigenda.

Pagina	6	*verſ.*26.	*laquor, lege,*	*labor.*
	15	22.	*vt locus,*	*vt lacus*
	21.	2.	*ab anni*	*ob anni*
	22.	2.	*multa*	*multæ*
	26.	8.	*iniurias*	*iniuria*
	29.	9.	*viuarijs*	*vinarijs*
	16.	28.	*intera*	*iuterna*
	30.	14	*hunorum*	*humorem*
	31.	8.	*æſtuoſius*	*æſtuoſus*
	33.	25.	*agroſq.*	*agroſq.*
	46:	22.	*parti*	*parte*
	48.	8.	*Auguſtum*	*Mæcenatem*
	52.	28.	*aliar*	*alias*

In figura Romæ MEDIES *lege* MERIDIES

R E G E S T V M.

A B C D E F G H.

Omnia ſunt folia integra.

R O M A E,

Ex Typographia Aloyſij Zannetti. M. D. XCIX.

SVPERIORVM PERMISSV.

INDEX RERVM,

Quæ in hoc commentario continentur.

A.

ACcedentium ad vrbem, & recedentium paucißimi morbis capiuntur. 52
Aegri Romæ vberius nutriuntur. fol. 38
Aer grauis ſuos ſtato tẽpore producit morbos. 24.25
Aer incluſus aquæ ſtagnanti ſimilis. 20
Aer Romanus varius, in conſtans. fol. 11
Aer Romanus, vide Romanus aer & Romanum cœlum.
Aerẽ eſſe animam veteres putarunt. 5
Aeris grauis propriæ nõ ſunt Romæ ægritudines. 25
Aeris mutatio noxia quædam ob peculiarem contrarietatem & priuatam inimicitiam. 51
Aeris ſalubritas commẽdata. 5.6
Aeris varietas, ſiue inæqualitas non omnis damnãda. 44. & inde.
Aeſtate neque veniendum ad vrbem neq. recedendum putatur. fol. 50
Alexandri Petronij laudata ſententia de vita longa. 59
Alexander Petronius Franciſci e Nurſia opinionem amplexus eſt. 39
Alexandri Petronij obſeruatio de caligine Romæ. 31
Alexãdri Petronij de cauſſis morborum Romæ vernaculorum. 19.37.
Alexandriæ Aegypti aer innoxius, & cur, à Srabone dictus. 27
Alimenta quæ plus alant. 40
Alimẽta inter ſe loci ratione differunt. 40.39
Alimenta locis riguis nata leuius nutriunt. 11
Alimenta Romæ nutriunt minus, qua de cauſſa. 11.34
Alimẽta Romæ nutriunt debilius non aeris Romani vitio. 38
Animam eſſe aerem veteres putarunt. 5
Annorum, & dierum ſimilitudo. 44.
Annis quibuſdam mutationes inſalubres. 52
Annorum plurium ſalubritas, & inſalubritas deſcribitur. 21
Annus ſalubris quis dicatur. 19
Artuum dolores non ſunt Romæ vernaculi. 37
Aſclepiades de catalepſi. 56
Athenis triticũ minus alebat, quã in Beotia. 40
Autumnus cur pernicioſus. 45
Autumni non eſt propria inæqualitas. 44

C.

CAligines Romæ fiunt, ſed nõ eſt peculiare eius vitium. 30
Caloris, frigoriſq. eadem die ſucceſſio quæ naturalis, & ſalubris 45. quæ inſalubris. 46
Capua melius extructa, quam vetus Roma. 14
Κατάληψις, vide comprehenſio.
Cauniorum vrbs in Caria inſalubris. 25
Celſus de aura magnorum fluminum. 47
Cæli Romani inſalubritatem videtur morbi varij ſignificare. 10.
Cælum Romanum deſtillationib. obnoxium. 7
Cælum Romanum humidum, craſſum, denſum, quomodo probetur. 11
Climata temperatiſsima. 17
Comprehenſio Græce κατάληψις non fuit morbus Romæ vernaculus. 36
Comprehenſio morbi genus. 36
Contagij mentio apud Liuium. 33.
Conuallis quid. 42

D.

DEſtillationes Romæ omnes nõ ab aere ſed ab alijs cauſſis. 28.
Dierum, & annorum ſimilitudo. 44.
Domus olim Romæ pulcerrima. 14.

E.

Ἔνδημοι morbi. 37
Εγχώριοι morbi. 37
Ἐπίδημοι, & Ἐπιδήμιοι morbi. 37
Ἐπιχώριοι morbi. 37

F.

FAma de aeris Romani inſalubritate. 12
Feminæ quædam Romæ longeuæ. 49.
Fluminum propinquitas aeris inſalubritatem non inducit. 47
Franciſcus e Nurſia primus Romæ vitioſam victus rationem animaduertit. 38
Frigoris, vide, caloris.
Fruges locis quibuſdam melius ſeruantur. 41
Frugum differentiæ vnde. 40

G.

GAleni de cælo Romano opinio. 7.8
Galeni de cælo Romano locus in 5. lib. methodi perpenditur. 8
Granaria cuiuſmodi triticum ſeruent. 41
Groſſetum vrbs in agro Senenſi graui aere. 25

H.

HIppocrates de frigore ex fluminibus. 47
Hiſpani cur Romæ plus comedãt, quam in Hiſpania. 10

Hiſpani Roma in Hiſpaniam reuerſi multi cur breui moriantur. 39
Horrea, vide Granaria.

I.

INæqualitas non eſt Autumni propria. 44
Inæqualitas ſiue varietas aeris nō omnis damnanda. 44
Inconſtantia Romani aeris ſalutaris. 44
Incubus non eſt Romæ vernaculus. 37
Inferiora loca inſalubrius habitantur. 29
Italiam Strabo cōmendat ob mediocritatem. 27
Iter breue minus noxium quam longum. 52
Iter longum periculoſum. 51

L.

LAtium felix à Strabone dictū. 26.
Longæui quidam habiti. 48.49

M.

M Lepidi domus pulcerrima. 14.
M.Tullius de vrbe Roma. 14.19
Maritima loca vitantur æſtate. 25
Matronarum fraude peſtem aliquando Romæ ortam. 35
Medici Romæ multi. 12.53
Montium Romæ incolæ non ægrotant, proprio aeris Romani vitio. 43
Montium Romæ habitatio in ſalubris. 11
Morbi Romæ à veteribus auctoribus, & recentioribus obſeruati. 9.10
Morborū, qui Romæ fiunt, cauſæ quædam. 37.53
Mortalitas dicta eſt peſtis a quibuſdam. 33
Mutatio crebra in contraria non facile fertur. 11
Mutatio in contrarium non omnis damnata. 44
Mutatio in deterius nonnūquam ſalubris, & contra. 51
Mutatio ſubita periculoſa. 47.51
Mutationes locorū & victus morbos pariunt. 51.

N.

NEapoli Vberius ægri nutriuntur quam Romæ. 38

P.

PAeſtum oppidum cur inſalubre 12.48.
Peſtilentia Romæ noſtro ſeculo nō graſſatur. 32.36
Peſtis impropríe crebra eſt Romæ 33.34.
Peſtis propríe dicta nō ſemper ab aere orta eſt Romæ. 34
Peſtis propríe dicta Romæ non adeo frequens. 33
Peſtis Romæ à ſiccitate. 34
Peſtis Romæ quando frequens. 9
Peſtis vocabulum, quid propríe

ſignificet. 32.33
Pituita a ſatietate. 28
Plinij locus de vrbe Roma. 14
Plutarchi locus male acceptus a Lapo. 19
Pluuiæ æſtiuæ non ſemper noxiæ. 20.
Podagra non eſt Romæ vernacula. 37.
Prædicere futuros morbos difficile eſt. 46
Prædicere morborum genera non eſt difficile. 46
Principes viri æſtate, & autumno Roma diſcedunt 12. cur. 48

R.

Rauennæ aer grauis a Strabone dictus, ac quomodo emẽdetur. 36
Regio, in qua crebro & magnopere tempora mutantur ab Hipocrate damnata. 11
Regio quæ ſalubris. 20
Regionem, in qua quiſque verſatur, obſeruare debet. 6
Regionis rationem habendam Hippocrates docuit. 6
Roma æſtate & autumno cur a quibuſdam deſeratur. 48
Roma bono conſilio in eo ſitu, in quo eſt ædificata. 18
Roma cur Galeni tempore humida. 28
Roma diſcedere atque ad eãdem accedere non eſſe paria. 52
Roma flatus omneis admittit. 42.
Roma in Italia, eſt cordis inſtar in animalibus. 18
Roma in Italiæ medio poſita. 15. 17.
Roma in medio eſt quinti climatis. 17
Roma non eſt conuallis. 42
Roma non minus aquilonia quam auſtralis. 42
Roma Nouilunio ædificari cæpta. 19
Romã nullo morbi proprio genere laborat. 24
Roma nunc alia, quam Galeni ſeculo. 28
Roma olim male diſpoſita. 14
Roma recedentes exiſtimatur æque, atque accedentes periclitari. 50. dubium hoc eſſe. 52
Roma vere medio condita. 19
Romæ ægros alendi ratio optima. 38.
Romæ alias ægri parciſſime nutriebantur. 38
Romæ aliquando quinque annis ſenatorem nullum mortuum. 27.
Romæ conditores veneri commẽdatos. 26
Romæ longitudo, & latitudo. 15
Romæ nouæ pulcra, & ſalubris diſpoſitio. 15
Romæ peſtis, quando frequens. 9.
Romæ præſens diſpoſitio ſalubrior, quam verus. 15. 29
Romæ qui habitant, ſani ſunt, & ſpecioſi, &c. 26
Romæ ſitus opportunitas. 18
Romæ ſitus vetus & recens. 13
Romæ temperies. 20
Romæ temporum variæ conſtitutiones. 32

Romæ vberius ægri nutriuntur quem alibi. 10.38
Romæ veteris diſpoſitio minus laudata. 14
Romam ſalubrem eſſe, concluditur ex Strabonis auctoritate. 27.
Romani aeris inæqualitas perniciosa non eſt. 46
Romani aeris notata inconſtantia ſalutaris eſt 44
Romani aeris inſalubritatis apud veteres auctores nulla ſuſpicio. 26
Romanum cælum deſtillationibus obnoxium. 7.8.cur.9
Romanum cælum humidum, craſſum denſum, quomodo probetur. 11
Romanum cælum non eſt ſimpliciter calidum, & auſtrale. 31. 32.
Romanum cælum non eſt ſimpliciter craſſum, & denſum. 30. 31
Romanum cælum vergit ad humidum, ſed non vt producat morbos vernaculos. 30
Romanus aer varius non tamen inſalubris. 46

S.

Sanguinis ſputum non eſt Romæ vernaculum. 37
Satietas Romæ multa. 28
Semitertiana non eſt Romæ vernacula. 37
Senes an pauci Romæ ſint. 48
Senes paucos Romæ non ob aerē eſſe. 50
Senes Romæ pauci. 12
Strabo de Caunijs, 25. de Latio, 26 de Rauenna, 26. de Alexandria, 27. de Italia. 27
Strabo de fluminis propinquitate 12.48. 7
Strabo de conſilio ædificatorum vrbis, non recipitur. 18
Strabo de Romani aeris in ſalubritate nihil. 26
Strabo ſtudioſus notandi loca inſalubria. 26
Stratonici dictum de Caunis 25
Suetonij locus de vrbe. 14
Superiora loca ſalubrius habitantur. 29

T.

Tabes Romæ propria non eſt. 37.
Tarutij Mathematici de vrbis natalibus. 19
Temperatum aliqui vocant calidum, & humilum. 41
Temperies bona vel mala ex quibus dignoſcatur Strabone auctore. 27
Temporum variæ conſtitutiones Romæ. 32
Theophraſti de alimentis documentum. 40
Tiberis exhalatio in ſalubris. 11. quomodo. 47
Tiberis opportunitas. 18
Triticum Athenis minus alebat, quam in Bæotia. 40

V.

Vallis quid ſit. 42
Varietas ſiue inequalitas aeris non omnis damnenda. 44

Varietatem aeris laudauit Hippocrates. 47
Varronis experimentum de aeris ſalubritate. 30
Vaticani inſalubritas. 11. vt accipienda. 43
Venientium ad vrbem multi moriuntur. 12
Venti omnes Romæ ſpirant. 42
Vere medio Roma condita. 19
Vernaculi morbi a vulgaribus differunt. 35.37
Vernaculi morbi non omnes ab aere. 37
Vernaculi Romæ morbi a multis cauſſis de Petronij ſententia. 10. 37.
Vernaculi morbi omnibus annis fiunt, & omnibus temporibus. 37.
Victruuii de vrbis ſitu ſententia. 18.
Victus ratione ſola multi à deſtillationibus Romæ liberantur. 28.
Vrbis Romæ ſitus vetus, & recens. 13
Vulgares morbi non omnes vernaculi. 37
Vulgares morbi Romæ proprii non ſunt. 24

FINIS.

Errata, etſi non grauia, ſic tamen corrigenda.

Pagina 6	*verſ.* 26.	*laquor, lege*	*labor.*
15	22.	*vt locus,*	*vt lacus*
21.	2.	*ab anni*	*ob anni*
22.	2.	*multa*	*multæ*
26.	8.	*iniurias*	*iniuria*
29.	9.	*viuarijs*	*vinarijs*
16.	28.	*interæ*	*iuternæ*
30.	14	*bunorum*	*bumorem*
31.	8.	*æſtuoſius*	*æſtuoſus*
33.	25.	*ægroſq.*	*agroſq.*
46:	22.	*parti*	*parte*
48.	8.	*Auguſtum*	*Mæcenatem*
52.	28.	*aliar*	*ālias*
In figura Romæ	*MEDIES*	*lege*	*MERIDIES*

REGESTVM.

A B C D E F G H.

Omnia ſunt folia integra.

ROMAE,

Ex Typographia Aloyſij Zannetti. M. D. XCIX.

SVPERIORVM PERMISSV.

EX QVINTO LIBRO variarum obſeruationum

MARSILII CAGNATI

NOMINA HÆC PARVM NOTA ENARRANTVR,

Pharmacopola, Aromatarius, Seplaſiarius, Ropopla_, Catholicus, Vnguentarius.

PHARMACOPOLA, *cum Græcum ſit, Latine dicitur Aromatarius (quamquam & huius origo nominis Græca eſt, nec nomen hoc exſtat apud auctores) dicitur etiam Seplaſiarius; quod nomen legitur apud Lampridium in Heliogabalo; a quo nomine potius ductum puto vulgare hoc, Speciale, quam à ſpeciebus. quo ab Hermolao Barbaro diſſentio. Eſtque Seplaſia, & Seplaſium vox antiquiſſima, & neutri, & feminini generis, vt Nonius ex Varrone prodidit. Latinis tamen video placuiſſe magis nomen, pharmacopola, Horatius, Ambubaiarum collegia, pharmacopolæ. M. ſic pro Cluentio, L. Clodium pharmacopolam, qui tum caſu larinum venerat, aggreditur. tamen vox eſt mere græca, à vendendis pharmacis dicta, vt legitur apud*

Ariſtophanis interpretem Nebulis. Plinius Seplaſiam non ſemel dixit, & ab eo accipimus Seplaſiarium, & pharmacopolam eumdem fuiſſe. nam libri trigeſimiquarti capite vndecimo, accuſat medicos, qui è ſeplaſia iampridem facta emplaſtra, & collyria mercabantur (par eſt autem loco exempli collyria, & emplaſtra memorata) quo ſignificat, à ſeplaſię profeſſoribus varia conſueuiſſe medicamenta parari, & venalia exponi, vel in eorum apothecis cuſtodiri. Sed, ſimplicia quoque ab eiſdem vendi ſolita, ſignificauit libri decimi Sexti capite decimo, cum dixit, Seplaſiam pro thure gemmã quamdam ex picea ſupponere. Seplaſium neutro genere locus olim fuit Capuæ, de quo illud ex Varrone No
" *nius retulit, Doti dato inſulam Chium, agrum Cæcu-*
" *bum, Seplaſia Capuę, macellum Romuli: quamquam*
" *& genere feminino dicta eſt à M. Cicer. in Piſonem, Seplaſia dignus, & Capua, & contra Rullum, & in*
" *Albana, & Seplaſia, quæ concurſatio percontantium.*
" *Hermolaus autem Barbarus in caſtigationibns Plinianis ad libri triceſimiquarti caput vndecimum, inquit, Erat ergo Capuæ Seplaſia, qualis Romę vicus vnguen-*
" *tarius: ac fortaſſe Vnguentarij Seplaſiam incolebant, quod M. Cicero in eadem in Piſonem, cum de Seplaſia dixiſſet, ſubiunxit, Gabinium ſi vidiſſent veſtri illi vnguentarij. certe ſeplaſia locus erat mercibus inſtructus, quę ad luxuriam, & voluptatem plurimum valerent, itaque Annibalem Valerius Maximus dixit, Seplaſiæ delitijs euiratum. Eſt autem conſentaneum, a*

Sepla-

Seplaſia dictos Seplaſiarios, qui ſcilicet illic ſuas merces venaleis exponerent, & in apothecis cuſtodirent. quæ tamen merces non ſolum voluptati, ſed bonæ quoque valetudini inſeruirent; cuiuſmodi emplaſtra, & collyria, quę Plinius dixit medicos e Seplaſia mercari ſolitos. quorum exemplo accipimus compoſitiones valetudini dicatas in Seplaſia vendi conſueuiſſe, vt ſimplicia quoque vendebantur, vt ante de thure diximus, & Ariſtophanes Nebulis gemmas à pharmacopolis vendi indicauit inquiens, ἤδη παρὰ τοῖσι φαρμακοπώλαις τὴν λίθον ταύτην ἑώρακας τὴν καλήν, *vbi græcus interpres ait, pharmacopolas proprie dictos, qui pharmaca vendunt, ſiue ſint illa ſalubria, ſiue letalia, ſed a priſcis vocatos etiam pharmacopolas, qui lapillos vendebant pretioſos.*

Verum dubitari poteſt, ſit ne idem pharmacopola, quem Galenus lib. 3. cap. 3. & lib. 4. cap. 5. de compoſitione medicamentorum ſecundum genera ῥωποπώλην *vocauit (quam vocem alibi non vſurpauit, quantum memini, nam, qui librum primum de antidotis adducunt, falluntur, quia illic non* ῥωποπῶλαι, *ſed* μυρεπῶλαι *legitur) quem latine inſtitorem Andernacus dixit, in illis* "
videlicet verbis, credunt inſtitoribus vetus oleum da- "
re ſe affirmantibus, πιστεύουσι ῥωποπώλαις, *at græci ſermo-* "
nis interpretes aiunt, eo nomine ſignificari vnguentarios, & ſeplaſiarios, item, iuxta nominis etymon minutarum, & variarum rerum venditores, cuiuſmodi qui nunc Romæ pizzicaroli vulgari nomine vocantur,

 qui

qui multum differunt a pharmacopolis.

Quid vero ſignificat apud Galenũ libri primi de Antidotis initio, Euphrati medicæ materiæ venditori? nam græce legitur, Euphrati catholico. Sane ignotũ eſt mihi, vnde Rota acceperit, vocem καθολικὸν, ſignificare medicę materię venditorem, ideſt pharmacopolam: ſignificat enim vel rationalem, vt in gloſſis, vel naturalem, vt apud Lacones Heſychio auctore, vel propinquũ, ſiue agnatũ, vt in eiſdem gloſſis. qui catholicum vertunt, vniuerſalem, ij demonſtrant, ſe græce nihil ſcire. At, demum, crediderim, Euphrati illi cognomen hoc, Catholicum, quacumque de cauſſa, inditum. Hæc igitur docent nos, pharmacopolam & Seplaſiarium, eumdem fuiſſe. an vero idem fuerit, qui a nobis aromatarius, & vna omnium profeſſio, an potius diuerſa, ipſi docebunt aromatarij.

Sed quis nam erat vnguentarius, quæue eius profeſſio? μυροπώλα, gręce a vendendis vnguentis dictus, quo Galenus vocabulo ſæpe vſus eſt, & eius interpretes pro eo vnguentarium dixerunt. Vnguentarium vero vnguentorum fuiſſe vendetorem, accipere eſt ex Varronis libro de lingua Latina ſeptimo, cum dicat, Vnguentariam tabernam vocatam, quod in ea venirēt vnguenta, vt vina in vinaria, &c. Non erat autem idem qui Seplaſiarius, hic enim emplaſtra, & collyria conficiebat, & alia, vt dictum eſt, quæ medici mercarentur gratia valetudinis, illi vero in vnguentis tantum ad delitias, & voluptatem occupabantur.

De

De dignitate vero dictorum artificum quid veteres ſenſerint, conijcere eſt memoria repetentibus Lycurgũ, & Solonem vnguenta, & vnguentarios expuliſſe, vt alibi ex Plutarcho, Seneca, & Athenæo dicebamus: & M. Tullium libro priore de officijs ea ſcripſiſſe, minime „ artes hæ probatę, quæ miniſtræ ſunt voluptatum, ceta- „ rij, Lanij, Coqui, Fartores, Piſcatores, vt ait Terentius; „ Adde his, ſi placet, Vnguentarios, Saltatores, totumq. „ ludum talarium. De pharmacopolis vero illa Horatij „ ſunt notiſſima, Ambubaiarum collegia, pharmacopolæ, &c. Seplaſiam vero vt fraudum ſtudioſam Plinius non ſemel notauit. & Lampridius de Heliogabalo, pinxit ſe vt cupedinarium, vt Seplaſiarium, vt popinarium, &c. Noſtri vero ſiue Aromatarij, ſiue pharmacopolæ, ſiue Seplaſiarij, a veteribus illis plurimum differunt, etenim voluptati non inſeruiunt, ſed valetudini, ergo non vnguentarij, officio quidem ſimiles pharmacopolis, & Seplaſiarijs, ſed honeſtate, & dignitate cum illis non comparandi: eſt enim Seplaſia noſtrorum ſtatis limitibus ſepta, & legibus firmata, vnde profeſſoribus decus, & Reipublicæ commodum affertur.

Sed cum aliqui vellent de pharmacopolarum dignitate aliquid honeſtius commentari, eos audio exiſtimare, nomen pharmacopola, dictum eſſe de medicis vulgaribus, non de ijs, qui officinas aperiunt pharmacis inſtructas venalibus, quos hodie vocamus aromatarios. hoc vero idcirco ſibi perſuaſum, quod Galenus Mantiũ, ex vetuſtiſſimis medicis, pharmacopolam vocauerit

lib.4. κτ̀ γένη, c. 14. eumdemque fuiſſe vulgarem medicum oſtendit lib. 2. κτ̀ τόπους, c. 3. inquiens, fuit itaque non
Archigenes vulgaris medicus, velut & Mantias, &
" *Heraclides empiricus. item lib. 7. κτ̀ τόπους, c. 3. Pamphilum quemdam vocat pharmacopolam, quem fuiſſe vulgarem medicum ſignificauit initio lib. 6. de ſimpl. med. facult. & lib. 1. de dieb. decret. c. 2. inquit, reuera medicum, non pharmacopolam quemdam ex triuio. Verum hæc ſunt plena erroribus, ac primo Mantiam Galenus non ſolum cum præclaris medicis recenſuit lib. 6. ſimpl. initio, ſed, cum eſſet* Herophilius, *præceptorem fuiße Heraclidis Tarentini, qui poſtea defecit ad empiricos, ſcripſit ipſe Galenus lib. 6. κτ̀ τόπους. c. 4. & lib. 2. κτ̀ γένη, c. 1. ait, eumdem Mantiam primum omnium, quos nouerit ſcripſiſſe compoſitiones multorum laudabilium medicamentorum. quem ſit Heraclides Tarentinus, eius diſcipulus, imitatus non ſolum in vſu pharmacorum, ſed etiam in ea artis parte, quæ victus rationem docet: quo nomine ſæpius alibi eum laudauit, vt intelligere ſit, non fuiße vulgarem, ſed egregium, & præſtantem medicum. Nec recte accepta ſunt illa Galeni fuit Archigenes non vulgaris medicus, veluti & Mantias, & Heraclides. quorum ſenſus non is eſt, quem hi arbitrantur, ſed omnino contrarius: ſignificant enim, Archigenem non fuiſſe vulgarem medicum, ſicuti nec Mantias nec Heraclides fuere. recta enim dicendi forma requirit, vt comparatio fiat inter ſimilia. Sic idem Galenus lib. 2. κτ̀ γένη, c. 1. Poſt quos alij ſane quidam non paucis volu-*

voluminibus,ſicut Mantias,& Heraclides,&c.quibus nonſignificat, Mantiam,& Heraclidem pauca volumina ſcripſiſſe: quos multa ſcripſiſſe,alibi docuit:ſed ſicut alios quoſdam,ita & Mantiam,& Heraclidem ſcripſiſſe non pauca. & hoc eſt ex ſequentibus manifeſtum, ſunt etiam qui vno, aut altero tantum ea conſcripſerunt.ergo ſuperiora omnia ſunt de ijs accipienda, qui non pauca ſcripſerunt. Similiter igitur & Mantias, & Heraclides fuerunt medici non vulgares. cui conſentiunt reliqua de eiſdem a Galeno dicta. ſed,deinde, nuſquam Galenus Mantiam vocauit pharmacopolã:& ille locus ex lib.4. κατὰ γένη,c.14.falſo adductus eſt, quia non eſt ſcriptum, Mantiæ pharmacopolę,ſed pharmacopola,vti græce Μαντίου φαρμακοπώλης. vt Mantiæ ſit caſus genitiui, pharmacopola vero nominatiui. ex hac vero recta,& vera lectione manifeſtum eſt, pharmacopola non eſſe dictum de Mantia,ſed de libro,quem Mantias ſcripſit eo titulo, Pharmacopola, quod perinde erat, ac ſi ſcripſiſſet,de pharmacopola,iuxta ea, quæ de inſcriptionibus librorum, quæ apud veteres in vſu fuerunt,Galenus ſcripſit initio commentarij ad librum Hippocratis de officina medica.ergo non ſignificatur eo nomine vulgaris medicus, ſed qui vere eſt pharmacopola. Pamphilus vero (de quo ſecundo loco dictum eſt) fuit quidem pharmacopola, ſed nuſquam eumdem Galenus vocauit medicum. quod ſi fuiſſe medicum credamus, quia cum multis medicis à Galeno recenſetur lib.6.ſimpl.initio,non eo efficitur, nemem, pharmacopola,

la, ſignificare vulgarem medicum, quia non conſtat, Pãphilum medicum, de quo lib. 6. Simpl. & pharmacopolã, de quo alibi, eumdẽ fuiſſe, niſi quoque velit aliquis nos docere, Epiſcopum pro medico vulgari, vel pharmacopola ſumptum, namque Phamphilum alias pro medico habitum, alias vocatum pharmacopolam, Aëtius ad finem ſui voluminis vocauit Epiſcopum. Nec mouent illa quoq. ex primi lib. de dieb. decret. c. 2. reuera medicũ,
" non pharmacopolam quemdam ex triuio. in his enim aliud medicus, & aliud pharmacopola ſignificat, & dãnatur medicus, qui in ægris curandis officium ſibi vendicat pharmacopolæ, & ſuum deſerit. Nec, demum, apud Ciceronem (nam & hoc adduci video) in illa pro Cluentio, pharmacopola circũforaneus pro medico dictus eſt. nam Cicero prioribus verbis mentionem medici fecerat quem illa mulier recuſauerat, quapropter pro medico circumforaneus pharmacopola adductus. quid ergo cogit, vt non accipiamus pharmacopolam proprie, qui tũ miſcendis, tum vendendis pharmacis operam nauat? Sed in vocabulis antiquis interpretandis non licet ingenio vti, & arbitrio, ſed auctorum opus eſt teſtimonio. itaque & illud temeritatem ſapit quandam, quod apud Horatium, Ambubaiarum collegia, pharmacopolæ, nullo auctore, aut teſte, medicum, vulgarem licet, interpretantur.

Sed acutus aliquis, & eruditus fortaſſe exiſtimaret, doceri poſſe pharmacopolam, eumdem fuiſſe, & medicum, quoniam Galenus ad medicorum inſtitutionem

ſcri-

ſcripſit libros de compoſitione medicamentorum,in qui-
bus non tam vires compoſitionum,quam componendi ra
tionem enarrat, & docet, & à ſe, & ab alijs medicis
multa medicamina compoſita eſſe teſtatus, quod notum
eſt,& in eius commentarijs tam obuium, vt ſuperua-
caneum omnino ſit locum de hac re vel vnum indicare.
nedum ex ſcribere. vt mirari quoque non liceat, Pli-
nium lib. 34.cap. 2.accuſaſſe medicos, quod medicami-
nũm compoſitionem ſeplaſiæ reliquiſſent. erat ei ſcilicet
ſermo de ſhuama æris,& flore, inquit autem,atq. hæc „
omnia medici, quod pace eorum dixiſſe liceat,ignorant „
pars maior, & nominibus: in tantum a conficiendis „
his medicamentis abſunt, quod eſſe proprium medicorũ „
ſolebat. credunt Seplaſiæ ea omnibus quidem fraudi- „
bus corrumpenti.factaq. iampridem emplaſtra,& col- „
lyria mercantur,tabeſque mercium. Verum hęc quan-
tum ad hiſtoriam, & priſcæ conſuetudinis memoriam
dicta ſunt optime, ac veriſſime. Sed his non efficitur,
quod erat propoſitum,medicum eumdem fuiſſe,& phar
macopolam. Sunt enim officia duo,alterum eſt vendere,
& venalia in apothecis pharmaca cuſtodire: & hoc
fuit proprium pharmacopolarum, vt notatum eſt ab A-
riſtophanis græco interpræte illis verbis ad Nebulas,
φαρμακοπῶλαι κυρίως οἱ τὰ φάρμακα πιπράσκοντες, τάγε λυ- „
σιτελοῦντα, καὶ τὰ θανάσιμα, παρὰ δὲ τοῖς παλαιοῖς καὶ οἱ τοὺς πι- „
μαλφᾶς ἤτοι πολυτίμους λίθους πιπράσκοντες, φαρμακοπῶ- „
λαι ἐλέγοντο. *hoc eſt, Pharmacopolæ proprie pharmaca* „
vendentes, & quæ ſalubria, & quæ letalia, apud pri- „
ſcos

,, *ſcos vero, & qui ſplendidos, hoc eſt, pretioſos lapillos*
,, *vendebant, pharmacopolæ dicebantur. hæc ille, qui non dixit, vt nec alius quiſquam, pharmacopolas fuiſſe medicos, vel vulgareis, vel egregios. Sed ſignificauit aperte eoſdem eſſe, φάρμακα πιπράσκοντας & φάρμακα πωλοῦντας, id eſt, pharmacorum venditores, vnde nomen φαρμακοπώλαι hoc itaque teſtimonio intelligimus vendendi pharmaca officium & nomen conuenire. Alterum eſt officium componendi medicamenta. ſcilicet ſimplicia miſcendo compoſitiones varias, conſtruere: quod ſane fuit medicorum, qui vt compoſitionum inuentores fuerunt ita & conditores earundem fuiſſe olim non negantur. fuiſſe inuentores, quis ignorare poteſt? ecqui plantarum, & aliorum ſimplicium hiſtoriam deſcripſerunt, & de componendi ratione commentaria ediderunt? ſane ij non pharmacopolæ aliqui, ſed philoſophi, ac medici magni nominis, Theophraſtus, Dioſcorides, Galenus, Meſueus, Auicenna, ne minus celebreis tam priſcos, quam recenteis memoremus. eoſdem vero medicos pharmaca compoſuiſſe, vel proprijs manibus, vel per miniſtros, quibus ipſi aſſiderent componentibus, docent ea, quæ paulo ante narrata ſunt. Sed tandem medici viſitationibus occupati, & grauioribus cogitationibus diſtricti a ſe inuenta, & deſcripta pharmaca componendi munus ipſis pharmacopolis reliquerunt, niſi etiam viſum ſit officium minime congruens cæteris, in quibus medici verſantur. Sed non eſt ſolum medicis honeſtius, verum ægris quoque vtilius, quo ſint parata,*

& in

& in promptu omnis generis medicamenta; quæ res peculiarem quandam exercitationem deſiderat: eſſe viros bonos pharmacopolas, qui ſcite, ac diligenter conficiant, & venalia in apothecis medicamenta cum fide cuſtodiant. Interim tamen noſtri muneris nos obliuiſci non decet, quorum architectonica (vt dici ſolet) princepsque profeſſio de cæteris ſibi ſubiectis artibus iudicat, & idcirco, quæ ab illis tractantur, cognoſcere debemus: ſicut enim frænorum ars conficiendorum equeſtri ſubiecta eſt, ita medicinæ ſubiecta eſt facultas conficiendi medicamina, ſiue illa ſumantur ore, ſiue foris imponantur corporibus. Sicut ergo, qui fræno eſt vſurus, eques cognoſcere debet, vtrum probe confectum ſit frænum, verum materia fræni apta, qua frænum conſiſtat, & aptum ſit, quamobrem equus domino obtemperans reddatur: ita medicamentorum formam, & ſpeciem, & materiam agnoſcat medicus oportet, ſi futurum ſit, vt opem ex eis ægroti recipiant. Nec poſſunt ſine graui culpa medicorum hæc ignorari, quæ ſibi, quã pharmacopolis, notiora eſſe debent: nam quiuis artifex de ſuorum bonitate, & integritate inſtrumentorum cognoſcit, & iudicat. Sed de his hactenus. Vana igitur, & falſa eſt interpratatio eius, qui nomen pharmacopola vſurpatum commentus eſt, nullis auctoribus ac teſtibus, ad medicum vel vulgarem, vel egregium ſignificandum.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE